

Štirska romanca.

○, kdor je vzljubil vas, gorice naše,
ta lic device več ne zaželi;
pred zidanico poje čare vaše
in srka vaših trt božansko kri!

Obesit se je šel na reber solnčno
obupnih misli poln študent Andraž
in klel poljé in klel nebo brezkončno
in klel nezveste svoje ljube laž.

Od smeha se je loza zasolzila:
„Pa bodi moj odslej! Jaz ne slepim
in s komer sem ljubezni vez sklenila,
do praga smrti več ga ne pustim!“

Ubogal je Andraž, zaklel se kupi
in vinski hram je dom njegov postal;
tam lečil je življenja strup gorjupi,
tam knjige prašne je pod sod zagnal:

„Ti, čaša jasna, bodi mi boginja,
ti do resnice moj edini most;
iz tebe le spoznanje se utrinja
in sreča vsa, življenja vsa modrost!“

Andraž prebiva v zidanici beli
in srčna rana več ga ne skeli;
odkar življenja križe tak si celi,
živ človek treznega še videl ni.

Če pa nekoč se ljubica prijoče
in z belim čelom skloni se do tal,
ej, to se vam Andraže zakrohoče,
ej, to se bo Andraže vam smejal:

„Odpustil, deklica, sem ti že davno;
ljubezen, dekle, pa je davno preč:
kdor pije vince tole naše slavno,
še raja božjega ne mara več!

O, kdor je vzljubil vas, gorice naše,
ta lic device več ne zaželi;
pred vinskim hramom poje čare vaše
in srka vaših trt božansko kri!“

Vladimir Levstik.

Nočna pesem.

Tiho je ugasnil dneva žar,
les zakrilo gluho je molčanje,
ogenj svet — bogovom zadnji dar —
vzplapolal v prostore je brezdanje . . .

Noč. Od zvezd gre tiho v dušo sen —
sence plašne . . . davnih dni spomini . . .
nem obraz z bridkostjo napojen . . .
roke bele ginejo v temini . . .

Krik — vzkipela senca do neba,
vzrasla v zvezde roka je proseča —
in vse prazno, prazno v dnu srca . . .
Kriknil ptič je, duša hrepeneča? . .

Vojeslav Molè.

Izza kongresa.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

(Dalje.)

aj se čem dolgočasiti," je odgovorila, „ko niti trenotek nisem brez dela!“

„Ti delaš?“

„Seve, gospod general! Kako bi drugače mogli živeti!“

„In kaj delaš?“

„Perem, pometam, fantku obleko šivam. Ker mati raznaša perilo, moram tudi kuhati.“

Nekaj se je zamislil: „Pereš? Kolikor se spominjam, sem te videl, ko si prala ob vodi, pri lesenem mostu tam doli. Opozorili so me na tvoje noge, ki so bile kar rdeče od mrzle vode.“

Tu se je zamolklo smejal. Ona pa je odgovorila sramežljivo: „Vsak drugi dan perem na Ljubljani.“

Ker ni poznal stisk preprostega, vsakdanjega življenja, je zaspanso vprašal: „Čemu sedaj? Počakala bi raje gorkejšega vremena!“

„S čim pa naj bi potem živeli?“ je vzkliknila važno.

Začudil se je: „Ali nimate denarja? Saj ga je vendar toliko na svetu!“

„Ljubi moj Bog,“ je vzdihnila, „kolikokrat ga ni v hiši! Še soli ne moremo plačati!“

„Čemu rabite sol?“

„Da ž njo jed solimo!“

„Jeli je pri tem toliko potrebujete, da se morate radi soli zadolžiti? Reveži, reveži! Kako je to vendar mogoče?“

Prešinila ga je posebna misel. Posegel je v žep ter izvlekel pleten mošnjiček, ki je bil trdo natrpan s cekini. Zlato se je bleketalo in rožljalo je, ko je mečkal mošnjiček v beli svoji roki.

„Tu je nekaj!“ je dejal. „Vzemi, da bodeš imela spomin od mene in da ne boste soli ostajali na dolgu!“

Malo je premišljala, pa že Komarjeva ji je bila pripovedovala, da ima grof denarja na ostajanje! Ker jo bo itak vzela, čemu bi ne

smela od njega vzeti, če ji hoče kaj dati? In denarja so doma tako grozno potrebovali! Zima je bila, mati pa je nosila poletno obleko, ker druge imela ni. Kar tresla se je od mraza. Vzela je torej pleteno mošnjico ter jo previdno spravljala v žep pri svojem krilcu. Pri tem pa je gledala kot črnooka srnica v gozdu, če kaj nepričakovanega vzbuja njeno pozornost.

Zaskrbelo jo je nekaj: „Pa boste morda sami pomanjkanje trpeli, če mi vse daste?“

Tu se je belí general tako iz srca zasmel, da je smeh napolnil celo sobo. Vstal je in francoski je vzkliknil: „Oj, ta neskaljena narava! Mi pa smo popačeni in grdi grešniki!“

Zopet je sedel k njej in z roko se je dotaknil njenega razbe-ljenega lica: „Te skrbi ne imej! Prav lahko dobim denarja!“

„Ga imate res toliko?“ je odgovorila. „No potem je pa prav.“

Še vedno se je smejal in z roko si je dal opraviti okrog nje-nega obraza. Končno je izpregovoril galantno: „Lepe oči imaš, Marija!“

Pogleda sicer ni povesila, a oprostila se je njegove roke ter jo rahlo v stran potisnila.

Odgovorila je mirno: „Lepe oči, gospod, vodijo v greh in do-stikrat so človeku v večjo pogubo nego v korist. Tako mi je pravila mati!“

Dvignil se je in pričel po sobi hoditi.

„Res, res!“ je zastokal. „Po grehu gazimo in na tem svetu visimo. In ne mislimo na tja, kjer bode večnost, Marija! Ni vere v Boga, ni zaupanja v Boga, in to je najhujše!“

Deklici se je duša napolnila z zaupanjem do njega, ki je tako govoril. Veroval je v Boga in zaupal je v Boga! Tak mož je ni mogel goljufati! O tem je bila sedaj za trdno prepričana.

„Greha se moramo pač ogibati!“ je odgovorila prepričevalno.

Te besede so ga pretresle: stopil je pred podobo Božje po-rodnice in pred njo je iznova delal široke svoje križe.

„To čisto dušo rešiti,“ je mrmral, „bi bila velika zasluga. Zavest, da sem jo rešil, bi mi olajševala smrtno uro!“

In pred to smrtno uro se je tako grozno tresel!

„Marija!“ je izpregovoril tiho, „misliš li kdaj na smrtno uro?“

„Sem prevečkrat lačna, da bi mislila na smrtno uro! Tista že sama pride in še prezgodaj.“

„Lačna si tudi?“ je vzdihnil. „Kaka sreča!“

„Sreča to pač ni!“

„To je sreča, deklica, ki je ceniti ne umeš!“

Pozvonil je z zvončkom, ki je bil nekje na mizi. V hipu je prilezel kakor senca sluga v sobo. General mu je v ruskem jeziku nekaj zaukazal.

„Morda si sedaj tudi lačna?“

„Malo sem že!“

Takrat je zopet prihitel v sobo sluga in jako spretno je nosil tableto z jedili. Ž njim je prišel še drugi sluga, ki je nosil steklenico francoskega vina in tenke, dolge čaše, kakršnih Topolščakova Marička do tedaj še ni bila videla. Zadišalo je po pečenki in Bog zna po čem še vse in razširilo se je po sobani, da dekle, ki je dobivalo največkrat češpljevo kašo na mizo, kaj takega poprej še nikdar ni bilo doživelo. Slugi sta na mizi vse lepo razvrstila: beli krozniki, beli kruh, vse je bilo vabljivo razpostavljeno. Na migljaj gospodarjev sta slugi zopet izginila.

„Jej, Marija!“

Čemu bi se dala siliti? Skoraj je že bila njegova nevesta, prav nič čudnega torej ni bilo, če je že sedaj jedla ž njim pri eni in isti mizi. Bila pa je tudi res lačna. Ko je odhajala od doma vsa razburjena, skoraj ničesar ni mogla zaužiti. Čemu bi se sramovala? General sam ji je položil velik kos na kroznik in belega kruha je položil tik nje.

„Sedaj prični, Marija!“

„Jesti res ni sramota! Pa še vi dajte!“

Pri tem ga je tako ljubko pogledala, da se mu je pregrelo telo, ki je bilo od užitkov življenja že precej omagalo. Z zadovoljstvom je počivalo njegovo oko na deviškem njenem obrazu.

Ker je bil tiste dni pietist, ki dostikrat sam ni vedel, kaj hoče, si je zopet mislil: „Nedolžno to dušo moram rešiti in privedi jo moram k pravemu Bogu!“

Odgovoril je: „Ne morem!“

„Jesti ne morete?“ se je začudila. „Morda ste bolni? Kdor dobrih reči ne je, je gotovo bolan.“

„Bolan nisem!“

„Človek je največkrat bolan, da sam ne ve!“

Z veliko skrbnostjo je dostavila: „Vidi se, da nimate gospodinje! Bledi ste in prav bi bilo, da bi pili kamilični čaj, predno ležete spat. Zjutraj bi se prebudili zdravi kot riba v vodi. Škoda, da ga vam ne morem skuhati! Morda kamilic nimate pri hiši?“

Zopet je zazvenel njegov smeh po sobi.

„Drugokrat mi skuhaš tak čaj! Sedaj pa prični jesti, da se ne shladi!“

Pričela je jesti. In jedla je s tisto živo slastjo, katero dajeta mladost in nepokvarjen želodec. Vedla se je pri tem čudovito ročno, v najmanjši zadregi ni bila. Še celo vilice in noži ji niso delali nikake težave! Vladar vseh Rusov pa je kar strmел, kako brzo se je izpraznil krožnik. „Da bi človek le enkrat v letu mogel tako jesti!“ si je mislil. „To je mladost, ki pač prehitro poteče!“

Ko se je bilo dekle nasitilo, je car izpregovoril: „Sedaj moraš pa še piti!“

Natočil je kupico s penečim vinom. Morala je piti, pa se je komaj z usti doteknila čaše ter jo odložila.

„To je pa sladko!“ je vzkliknila. „Pravijo, da raste tako vino v sveti deželi. Od tam je gotovo!“

Iznova je vzela čašo v roke in zopet je malo pila. Kar je bilo ostalo v kupi, je izpil beli general.

Nato je vprašal kipeče: „Veš li, Marija, kaj se je sedaj zgodilo?“

„Ne vem!“ je odgovorila, a pri tem ji je nehote zaplala kri v obraz.

„Ugovarjala nisi, da sem pil s tabo iz ene in iste kupe. Pri nas v Rusiji je to znamenje velikega prijateljstva!“

„Ali res?“

Izvekla je nekje rutico ter si brisala razvneto lice. In zopet je ponovila: „Ali res?“

„Da, velikega prijateljstva, katero hočeva tudi midva skleniti!“

„Če želite?“

„To prijateljstvo pa se mora potrditi tudi s poljubom. Taka je navada pri nas v Rusiji!“

„Ali res?“

„Naj je potrdiva tako?“

„Če želite?“

Ponudila mu je svoj obrazek in z mladeniškim ognjem je pritisnil svoja usta na njena. Beli sneg je padel na rdečo rožo — in zamoril jo je. Ali ona je živela samo od sladkosti tega trenutka. Zdelo se ji je, kakor bi bilo zasijalo zlato solnce v sobo in tudi v njeno srce, v katerem se je od sreče vse žarilo.

„Prijatelja hočeva ostati!“ Pri teh besedah jo je zopet poljubil. Zašepetala je: „Če želite?“

Preobšlo ga je kesanje. Pričel je gori in doli hoditi ter godrnjal: „Tako te duše ne boš rešil, Aleksander Pavlovič! Kako krasno bi bilo, če bi se po teh krajinah razširila sveta pravoslavna vera!“

In že je bil pred podobo Božje porodnice in lajšal si je vest z globokimi pokloni in s širokimi križi. Takrat se odpro vratca v steni. V okviru teh vratic se je prikazal bogato opravljen dvornik, ki se je skoraj do tal priklonil.

„Kaj je?“ je zarezal car.

Oni je opazil srd svojega visokega gospoda. S strahom je šepnil: „Njega veličanstvo, cesar avstrijski!“

„Pridem takoj! Odrini!“

Dvornik je izginil. Car pa si je jezno — grizel ustnico: „Kaj neki hoče? Ni mogel priti po dne? Brez dvojbe kaj takega, o čemer bi se jutri tudi lahko govorilo! Teh laških vprašanj sem do grla sit!“

Obstal je pred deklico.

„Posli vam napravljajo jezo?“ je vprašala boječje.

„Posli, prav praviš, posli!“

Dobra volja se je povrnila in čaroben smehljaj se mu je razlil po divnem obrazu.

„Nič ne de,“ je govoril sam pri sebi, „lep večer je pa le bil!“

Obrnil se je k dekletu: „Kličejo me! Za danes je čas potekel. In niti povedati nisem mogel, radi česa sem te klical k sebi. Kdaj prideš zopet? Jutri, ravno ta čas!“

„Če želite?“

„Dobro! Jutri, ravno ta čas! A moja skrb bode, da naju nihče ne bo motil. Z Bogom, Marija!“

Oblekla je jopič in zavezala si je ruto okrog glave.

Ko je že odhajala, je zaklical: „Čakaj!“

Stopil je v kot ter ji nekaj prinesel: pred strmečim njenim pogledom je razprostrl dragoceno svilnato ruto, pretkano s srebrom in zlatom.

Dejal je mehko: „Tu imaš dar od mene!“

Odgovorila je srečna: „Še nositi si je ne bodem upala, tako je lepa!“

„Nosi jo v moj spomin!“

„Če želite?“

Sam ji je odprl duri in toliko časa je zrl za njo, da je stopila iz predsobe na razsvetljeni hodnik. Na hodniku je Marička kakor omamljena obstala. Carski poljub ji je še vedno gorel na ustnih, a

v njeni duši je zacvetla ljubezen, prva ljubezen. Vzlic vsemu temu pa se je v njej vzbudila praktičnost: takoj je potipala ob krilcu, če ima še pleteni mošnjiček z rumenimi cekini. Zopet je mislila, kako bodo rumeni ti zlati dobrodošli doma in z lahko vestjo se bodo smeli rabiti, ker na njih ni tičal ne greh, ne hudobija. Ko se je prepričala, da je mošnjiček še v žepu, je spravila vrhu njega še drugi dar, svilnato rutico. Pa njene misli so se dalje predle. Brat je bolan, sedaj mu pokličejo zdravnika. In prav nikogar drugega nego mladega Čubra, ki je za otroke posebno dober. Tudi meso mu je hotela kuhati vsak dan, da ga mine zelenost z obraza, radi katere sta ona in mati imeli že toliko skrbi. Glavica ga bo ponehala boleti in h Kapusu ga tudi več ne pošljejo. Če bi bile kake težave radi tega, ji bo sigurno pomagal general, če ga poprosi pomoči. Vse bo dobro! V tistem hipu se je obljubila na božjo pot na Dobrovo. Takoj prihodnjo nedeljo pojdejo. Tudi fantek bo moral ž njimi.

(Dalje prihodnjič.)

Misel.

Locoj je nebo visoko,
do njega komaj oči,
komaj misli dosežejo
zvezde te tihe noči.

In ti si, ah, daleč, daleč
in niti misli več
ne najdejo te in vračajo se,
po tebi turobno ihteč . . .

Roman Romanov.

Moj grob.

Ko trudno bo čelo poljubila noč,
med čredo pobožno me ne pokopljite,
pod svoboden bor vrh goré me nesite,
pod bor, tja do morja božanskega zroč!

Ne maram za križ in ne maram za cvet.
Dovolj, ko bom z borom šumel med zrakove,
dovolj, ko bom z borom poslušal vetrove,
od nóči obsanjan, od solnca objet!

Vladimir Levstik.

Amenhotep IV.

(1392—1374 pred Kr.)

(Iz „Egiptovskih arabesk“.)

I.

„Jaz, kralj egiptovski mogočni,
jaz, farao Amenhotep,¹⁾
oznanjam danes vsemu ljudstvu
svoj trdni, neomajni sklep:

„Vsi dosedanji so bogovi
z današnjim dnem odstavljeni
in vsi maliki brezštevlni
so posihdob odpravljeni!

„Vsa njih svetišča praznoverska
po vrsti naj se pozapró!
Naj bedastoče hiš odnotraj
poslej ne vidi več okó!

„In s pilonov in obeliskov
in z vseh pomnikov in domóv
izpraskajte po vsem Ponilju
imena krivih mi bogóv!

„Vsi ti bogovi in maliki
prevara, zmota so in laž!
Proč ž njimi! Naj jih več ne moli
poslej Egipčan zvesti naš!

„Saj modrijan se samo smeje
pobožnim, abotnim lažém,
izmišljotinam svečenikov
in njihovim sleparstvom vsem!

¹⁾ Glej drja. G. Steindorffa monografijo: „Die Blütezeit des Pharaonenreichs“. Bielefeld u. Leipzig. Velhagen & Klasing. 1900.

„Ne! Amon tebenski sloviti
to ni poslej nič več naš bog!
Naš bog edini in najvišji
je, ki svetá nam vlada krog!

„In ta bog pravi — to je Solnce,
to zlati, svetli je atón!
Egipčani! Jaz danes Solnce
postavljam na molitve tron!

„Najvišji bog poslej je Solnce
in bog edini vaš in moj!
Svetišče najkrasnejše v Tebah
sezida naj se mu takoj!

„To moj današnji nepreklicni
in čez vse važni je ukrep!
To hočem, to vam ukazujem
jaz, farao Amenhotep!

„Pa saj Amenhotep več nisem!
Kaj Amon mi poslej je mar!
Eh-en-aton — duh solnčni — zovem
sedaj se jaz, vaš gospodar!“

Razglašen je ukaz. In v Tebah
vse le o njem zdaj govori . . .
In sveti Nil, velblodi hitri
ga raznesó na vse strani.

Egipet ves sprejel z veseljem
Amenhotepov je razglas.
Gospod in kmet, vojak in suženj
spoštujejo njegov ukaz.

Le svečeniki Amonovi
edikta ne spoštujejo;
meščane tebenske zeloti
na faraona ščujejo.

Žrtvujejo malikom svojim
fanatiki še ko poprej
in ljudstvo varajo nevedno
in ga slepijo ko doslej . . .

In tisti dan udari strela
med žreče. Kralj Amenhotep
razglašá vsem meščanom novi,
usodepolni svoj ukrep :

Z vsem dvorom svojim kralj užaljen
iz Teb se starih izselí,
stolico novo in ponosno
na jugu si ustanovi!

Proč iz malikovalcev gnezda!
V deželi solnčnega bogá
tam farao poslej bo vladal
po željah svojega srcá! . . .

II.

Ehút-atón! . . . Prekrasno rezidenco
pričaral si iz tal si, modri kralj!
Še tujci hodijo jo ogledavat
in občudóvat dan na dan iz dalj.

Amenhotep stoji na ploski strehi
palače svoje krasne z ženo vred
pa blažen se ozira, ves zamaknjen
z višave . . . O, kak čudovit pogled!

Dolina sočnatozelena, plodna.
In svetí Nil vali se skozi njo . . .
In sredi tega raja je ustvaril
prestolnico ponosno kralj si to!

In Solncu, svojemu bogú, posvetil
je mesto svoje farao na čast . . .
Ehút-atón ta beli, vsa dolina
boga najvišjega sedaj je last.

„Glej, Nefretete, draga žena moja,
kako me ljubi sveti solnčni bog,
kako z obličjem zlatim svojim gleda
veselo na daritev mojih rok!

„Kaj Tebe, mesto to malikovalsko!
Naj vladajo sleparski žreci tam!
Najlepše dviga tukaj se svetišče
atonu-solncu moj svobodni hram! . . .“

In kadar zarudí na vzhodu zarja
in kadar noč prežene dneva svit,
pa vstane farao in gre v svetišče
atona-solnce molit in častit.

Na mozaičnih tleh na sredi templja
kleči Amenhotep ko svečenik
bogá atona svojega vrhovni
ter prvi solnca prorok in svetnik.

Na glavi sveti krona se mu zlata,
sto dragih kamnov se na njej iskri . . .
Plašč dragocen na tla mu pada z rame . . .
Dvorjanov družba s kraljem tam kleči.

In glej, ozrlo se je zlato Solnce
v svetišče veličastno s sinjih dalj,
in pred božanstvom svojim dviga roke
in razprostira jih v molitvi kralj:

„O, slava ti, prekrasno Solnce božje!
Ti luč nebeška, vse svetlobe vir!
Ti vir življenja! Glej, klečé te molim!
Ti bog najvišji vladaš nam vsemir!

„Ko ti pokažeš svetlo lice svoje,
izgine črni mrak, izgine noč . . .
Pogled tvoj žarki oživi svetovje
in vsako stvar prešine tvoja moč.

„Ko ti zaukaš na obzorju jasnem,
v vesoljni radosti zavriska svet;
odmevajo stotere melodije
po stvarstvu, kamor šine tvoj pogled.

„Ti solnčni bog ustvaril si svetove,
ti naš najvišji modri si vladar;
in naš Egipet in naš Nil, nas same
rodil je tvoj oplojujoči žar.

„Ti sam ustvaril nam duhá si v glavi,
ti nam ustvarjaš spremenljivi čas . . .
Z največjim spoštovanjem se ti klanjam
in molim tukaj farao te jaz.

„O, sveti, Solnce božje moje, sveti!
Iz glav in src preženi tudi mrak!
Preženi vse malike mi lažnive!
Le tebe naj časti Egipčan vsak! . . .“

In Solnce sije skoz granitni tempelj
na faraona, ki ko svečenik
na tlaku vzpenja kvišku roke svoje,
v molitvi ves zamaknjen kralj-svetnik.

III.

Gorjé, Tebanci, vam, gorjé sedaj!
Zatemnel slave vaše je sijaj!
Ne več med vami, ne! V Ehut-atonu
sedi zdaj farao na zlatem tronu.

Sedi na tronu osemnajst že let
in vlada modro svoj ponilski svet.
In ljudstvo ga poslušša in spoštuje
in samo solnčnemu bogú daruje.

Tebanske žrece to boli, jezi;
od gneva, srda škripljejo z zobmi . . .
Po ulicah postopajo potrti . . .
Ah, templji njihovi so vsi zaprti.

In bilo v svetlih Tebah je nekoč . . .
Nad mestom plavala je pozna noč.
V napol razsutem starem so svetišču
sestali se vsi žreci na dvorišču.

Le mesec vidi čudni dirindaj,
kako vse to godí se naskrivaj . . .
Živahen starček v sredo se postavi,
tovarišem duhovnim svojim pravi:

„Osvojil faraonov solnčni bog
že ves Egipet si je naokrog . . .
Kaj bode z vami, stari vi bogovi?
Že bližajo se smrti vaše dnovi!

„Ubogi Amon! Moli te še kdo
zdaj v Tebah zapuščenih? . . . In kako
vse smeje danes drugim se malikom!
Kako vse roga nam se svečenikom!

„Kaj mari stara vera je ljudém!
Saj pametnejši so vam z vsakim dnem!
In dogme naše svete in čistite
otročje bajke so jim, verjemite!

„In mi, vas vprašam, bratje, kaj smo mi?
Za koga smatrajo nas naše dni?
Za slepce in sleparje, ki resnice
ne vidijo nikoli radi v lice!

„Prezira svet in zaničuje nas,
saj nihče več ne potrebuje nas!
Egiptet je okužen z novim duhom —
in mi s trebuhom pojdemo za kruhom!

„Prosveta ljudstva je opasna stvar!
Globokim žepom našim je na kvar!
Poprej gospodje siti in veljaki —
sedaj smo lačni, suhi siromaki!

„In kdo je vsega kriv? . . . Amenhotep
in pa njegov brezbožni, zlobni sklep!
Kralj nam odstavil stare je bogove,
on nam zaklenil njihove hramove!

„Ta blazni farao! Heretik tá!
Sovražimo ga vsi iz dna srcá!
O, ta prevratnik, drzni zapeljivec,
egiptovskega ljudstva pohujšljivec!

„Naj res edini solnčni bog njegov
namesto drugih vlada nas bogóv!?
Ne, krivoverec, ne! V Ehút-atonu
ne bodeš dolgo sedel več na tronu!

„Nesreča je ta farao za nas!
Le smrt njegova nam prinese spas!
Podganskega mu treba dati strupa,
Ni drugega izhoda nam in upa!“

„Smrt faraonu krivovercu, smrt!“
zaori žrecev enoglasni črt . . .
Obsodba strašna ori po dvorišču
v noč pozno v polrazsutem se svetišču.

Edina priča shodu tisti hip
na nebu jasnem plava tolsti ščip . . .
Osupel gleda burno zborovanje,
poslušá tajnostno posvetovanje.

A predno tretjič se je pomladil —
 umrje farao, ker strup je pil . . .
 Podkupili sovražni svečeniki
 točaja dvorskega so mu z zlatniki . . .

 IV.

Skrij, skrij se, svetli solnčni bog!
 Slovesno davno si odstavljen!
 In ves tvoj veličastni kult
 je prepovedan in odpravljen!

V gomili spava prorok tvoj
 in tvoj navdušeni molitelj,
 veliki kralj Amenhotep,
 vrhovni žrec tvoj in častitelj.

Sramuj se, Solnce! Za obzor
 puščave mrtve brž izgini!
 V Egiptu danes nič več bog
 najvišji nisi in edini!

Pahnili so z oltarjev, ah,
 fanatični te svečeniki;
 bedaki verni klanjajo
 se spet pred svojimi maliki.

Zaprti templji tvoji so,
 o, sveto Solnce, in razsuti!
 Oskrunili so žreci jih
 nevedni, zlobni in naduti.

In zopet stari vladajo
 po vsem Egiptu vsi bogovi;
 odprti njih hramovi so
 in zidajo se jim še novi.

Gorjé ti, mrtvi farao,
 Amenhotep ti krivoverski!
 Še v grobu te preklinjajo
 in psujejo te žreci zverski . . .

Iz vseh napisov zdaj imé
 se slavno tvoje izpraskava;
 z vseh obeliskov, pilonov
 ga dleto kruto izsekava.

Izbrisati te hočejo
 za vselej ljudstvu iz spomina.
 Malikovalce črtil si!
 Pozabi naj te zgodovina!

In novi farao? . . . Lisjak
 laská se, hlini svečenikom;
 prezira solnčnega boga
 in klanja starim se malikom.

Ubita herezija je
 Amenhotepova prokleta;
 v Egiptu oživela je
 očetov stara vera sveta.

In spet so zadovoljni vsi:
 ljudje in njihovi maliki.
 Z dohodki mastnimi najbolj
 so zadovoljni svečeniki . . .

A. Aškerc.

Jens Peter Jacobsen.

Spisal Vladimir Levstik.

Jens Peter Jacobsen je umrl za jetiko. Malodane za vse ljudi, ki bolehajo na prsih, je značilno neko posebno fino čuvstvovanje, tista podvojena nežnost duše, ki je pri zdravem in krepkem normalnem človeku sploh ni mogoče zaslediti. Življenje hira in vene pod smrtonosnimi krili neizprosno se bližajoče smrti in v tej nezavedni slutnji se pogloblja tem silneje in s tem večjo ljubeznijo objema ves zunanji svet, pronikajoč z bolestoneotrpnim drhtenjem v njegovo krasoto in njegove skrivnosti, da jih izcrpa in požije, predno ugasne dan in misel in se zapro oči, da ne izpregledajo nikdar, nikdar več. In to, kar velja o takem človeku sploh, velja tem bolj o bolnem umetniku, redkokdaj pa o komerkoli v toliki meri kakor o Jacobsenu, ki je morda nedosežen v intenzivnosti svojega pripovedovanja.

Značaj njegove umetnosti pa ne izvira zgolj iz vpliva, ki ga je imela na njegov duševni razvoj bolezen, temveč splošno tudi iz domovine, ki ga je rodila. V duši danskega naroda so neizbrisne poteze, podobne mehkim odsevom seelandskih obal; kakor te se tudi ona topi v sanjivosti in izginja v čarobni nedoločnosti svojih lastnih čuvstev, spominjajoča na polizgubljeno šumenje sundovih valov, ki plava čez peščen breg, opajajoče se z nasičeno vonjavo starodavnih bukovih gozdov, kjer se ob vznožju veličastnih debel prelivajo sence in solčni refleksi in je polno neizrečenih misli in nerazrešenih zagonetk. To zunanje lice danskih pokrajin je vtisnilo svoj pečat vsemu danskemu slovstvu, ki v svoji mehki tvori čudno nasprotje z jasno, tuintam kruto določnostjo Norvežanov. In da je ustvarjajoča duša Danca zares finočutnejša od drugih in njegovi živci v svoji poostrenosti dovetnejši za zunanje in notranje vtiske, nam priča dejstvo, da se je rodil devetnajstemu veku na Danskem najnežnočutnejši kritik Juri Brandes, kakor je bil Jens Peter Jacobsen njegov najnežnočutnejši poet. Ne posnemanja, pač pa proučevanja je vredna njegova umetnost; tisti nedosežni vzor pisatelja, ki bi družil v sebi realizem in kruto psihološko silo Rusov s krasotami Jacobsena in blestečo tehniko Francozov, bi mogel podariti svetovni književnosti

za vse minule in bodoče čase njen najlepši in najdovršenejši roman.

* * *

Jacobsen ni postal velik umetnik ob velikih dogodkih zunanjega življenja. Brez viharjev, brez mogočnih strasti, brez čudnih posebnosti in silovitih preobratov so tekli njegovi dnevi in pretekli.

Ko je želel Juri Brandes izvedeti kaj o njegovih doživljajih, mu je dne 25. novembra 1880. leta odpisal iz Thistedta: „Kar se tiče dogodkov, res ne vem takih, ki bi utegnili biti zanimivi in vredni, da jih omenim.“

Rodil se je dne 7. aprila 1847. leta v Thistedtu, mestecu z blizu 4000 prebivalci, ki leži severozapadno od Ljimskega fjorda. Njegov oče, imovit trgovec tiste vrste, kakršni so vobče trgovci po deželi, ni bil prav nič izobražen in tudi kasneje v dnevih sinove slave ni umel in poznal njegovega pomena; živel je le svoji trgovini in bil je — da mimogrede omenim — skopega in tesnosrčnega značaja. Bolj je vplivala na pesnika njegova mati; dasi sicer tudi ona ni bila naobražena, vendar je kolikor toliko umevala njegovo pesniško dušo in ga ljubila tako nežno in vroče, kakor sploh more mati ljubiti otroka. Ko je Jacobsen dopolnil šestnajsto leto, so ga poslali v Kodanj, kjer je postal gojenec Dahlovega zavoda. Ne pripovedujejo, da bi bil tiste čase posebno marljiv učenec; nasprotno, najljubša zabava mu je bila ta, da je hodil ob vodi in nabiral alge, kar je gotovo tudi pripomoglo, da ni napravil izpita. Marsikaj zanimivega o pesnikovi mladosti pripoveduje danski pisatelj Skram v časopisu „Tilskueren“. On pravi, da v dolgem, suhem in bledem mladeniču, kakršen je bil Jens Peter tiste čase, nihče ne bi bil slutil posebne nadarjenosti in nenavadnih vrlin. Kar ga je razločevalo od drugih, je bilo edino le to, da je bil bolj slok od drugih ljudi in se je med hojo vedno sklanjal naprej. Pač pa je že takrat pridno čital razne pesnike in pisatelje in tudi sam poskušal svoje moči. Leta 1864. je izdajal celo list, ki se seveda ni tiskal in je imel le enega naročnika.

Ta list — izhajal je vsak teden — ni bil nikaka posebna prikazen na slovstvenem polju. Jacobsenovi prispevki, med njimi povest „Obisk v podzemlju“, pesem „Morju“, spis „O ženskah, damah in babnicah“ in zbirka utrinkov, so bili povsem neznameniti in plitvi.

Na vseučilišču se je Jacobsen najbolj bavil z naravoslovjem. Dočim njegovi vrstniki niso bili vneti za Darwina, je bil on njegov

navdušen pristaš, kar je silno učinkovalo na ves razvoj njegove umetnosti. Preložil je Darwinovi deli „O nastanku vrst“ in „O izviru človeka“, napisal več razprav o Darwinovih naukih v danske časopise in priobčil leta 1874. v kodanjskem „Journal de Botanique“ spis „Kritičen in sistematičen pregled danskih desmidiacej“, ki ga je vseučilišče leto poprej odlikovalo s častnim darilom. O tem delu piše Jurju Brandesu, da je jako zanimivo; „če pa ga je kdo prečital, je dvomljivo“.

Že v teh besedah se razodeva tista ironija, ki je bila od nekdaj last njegove duše in ki tolikokrat prevladuje v njegovih delih. Ljudje, ki so ga poznali, trde, da se je ta ironija razvila v letih 1867—69, ko je bil član dijaškega društva. Prišla je v svojem razvoju tako daleč, da je mogla služiti pesniku kot pajčolan, s katerim je zastiral svojo bogato dušo in tako še bolj okrepil svojo individualnost. Kdor je govoril z Jacobsenom, baje ni smel nikdar doslovno razumevati njegovih besed. Sploh je bil fina in ponosna narava, tih in molčeč že takrat, ko je še v Kodanju kot dijak po dnevi sedel pri svojih knjigah in po noči — v kakšnem samotnem kotičku v kavarni, opazujoč in zasledujoč vse, kar je bilo izven njega in v njem samem.

Polagoma se je začel bolj in bolj zavedati svojega pesniškega poklica. Med pesmimi, ki jih je leta 1869. predložil Jurju Brandesu, se nahaja „Arabeska“, ki je za poznejšega Jacobsena značilna po posameznih mestih, katerih redka krasota čudovito učinkuje sredi precej nejasne in meglene celote; n. pr.:

„Njene besede so padale
liki listki jablanovega cvetja
v moje naročje.“

Ali:

„Na zasneženi poljani,
v rjavem gozdu
raste zapuščen trn;
vetrovi love njegovo listje
in zaporedoma,
rahlo zaporedoma
meče krvavordeče jagode
v beli sneg,
žareče jagode
v mrzli sneg. —“

Dasi Brandes Jacobsenu ni prikrival svoje celotno precej stroge sodbe o teh pesniških poskusih, je vendarle priznal njegovo nadar-

jenost. Ob neki poznejši priliki se izraža: „Izvirnost je šele v povojih, toda opaziti je nekako širokost jezika in silo v izražanju čuvstev, ki mnogo obeta.“

Nedolgo zatem je napisal Jacobsen prelestno novelo „Mogens“, o kateri pravi Skram, da je bila enaka razodetju iz krasne dežele, o kateri nihče ni vedel, kje da leži. V njej je odprl pisatelj svet pravljic in romantike, ki nima navzlic temu ničesar fantastnega na sebi, s ključem blestečega sloga, ulitega iz barv in razpoloženj, čudovitega v svoji ubranosti, zdaj žarko plamenečega, zdaj polnega drhtečenežnega koprnenja.

Dne 7. marca piše Jacobsen iz Kodanja Edvardu Brandesu, da vstaja sedaj vsako jutro ob osmih, hodi v kraljevsko knjižnico in marljivo čita stare kronike in pergamene. „Iz vsega tega,“ pravi, „bo nastal čuden roman z zaglavjem: „Gospa Marija Grubbe, interierji iz XVII. veka“. Idejo tega romana je zajel Jacobsen iz Holbergovih pisem in Andersenove pravljice o „Kurji Marjetki“.

Dne 28. maja poroča istemu prijatelju, da je napisal že tri poglavja povesti o Mariji Grubbejevi; vsega jih bo petnajst. „Prvi dve sem čital tvoji materi in tvojemu bratu Jurju; zelo sta jima bili pogodu.“ Leta 1874. piše iz Thistedta: „Počasi, a vztrajno nadaljujem Marijo Grubbe. Potem pričnem pisati „Dansko rastlinstvo“. Smrtonosna bolezen je že rila po njegovih prsih, ko je dne 4. decembra 1876. leta v Thistedtu zaključil ta roman, za spisom „Niels Lyhne“ njegovo najobširnejše delo, v katerem je s čudovito pristnostjo pogodil starinski ton XVII. veka, ki obenem z lastno mu intenzivnostjo barv in tonov navdaja vsakega bralca z občudovanjem.

Ob proučevanju starih rokopisov in historij se je umiril tudi njegov slog, kar je bilo velikega pomena za njegovo poznejše delovanje. Ni sicer zatajil tiste razsipnosti v razpoloženjih, tiste nazornosti in dehteče krasote jezika, ki je tako značilna zanj, in tiste mistike besed, ki se čuti, kakor bi iz vsake pisane dihala še druga, še lepša in neizgovorjena. Toda brzdati je začel ta svoj velikolepi slog in računati z učinkom njegove strasti; previdnejši je postal.

Smrtonosna bolezen, ki je pognala v Jacobsenu že zgodaj svojo kal, ga je hudo mučila že za tistih dni, ko je pisal „Murijo Grubbe“, čeprav si je prigovarjal, da ni usodnega pomena. V pismih, ki jih je pisal prijateljem iz Thistedta, se sicer pritožuje, da mu delo ne gre od rok; jezi se, ker mu je zdravnik 'prepovedal smotke, a bolečin ne čuti nobenih in „zdravje je povoljno“. Ganljiva je navivnost, s katero poskuša varati prijatelje o svoji bolezni. Leta 1874.

piše: „Ne prsi, samo prebavljanje ni v redu; to se že popravi. — Nikarite si misliti, da sem bled in otožen! Debel sem in rjav kot cigan.“ Tudi njegov oče, ki je bil za mladih dni sam nekoč bolan na prsih, a je ozdravel, se ni posebno bal sinove bolezni.

Toda ta je napredovala. Ko je leta 1873. potoval po Italiji, se mu je v Florenci udrila kri; pričelo se je tisto počasno umiranje jetičnih bolnikov. In tako lahko rečemo, da je njegova umirajoča duša ustvarila vsa dela, ki jih je napisal v zadnjih enajstih letih svojega življenja; morda so baš zbok tega toli krasna. Leta 1877. je dobil štipendijo, da je mogel zopet pod italijansko solnce.

Tam se je začel pečati z zasnutki novega romana, o katerem piše Jurju Brandesu: „Napisati hočem nov roman v obsegu „Marije Grubbe“. Rokopis bo februarja meseca gotov. Tako bodi: Amen, amen, amen! Živim seveda ob honorarju; za 2500 izvodov sem prejel 1250 kron.“ Boji se, da ne bi bila druga knjiga slabša od prve, kakor se dogaja po navadi. „Dejanje bo sodobno; vrši se v Jütlandiji, večinoma ob Ljmskem fjordu in v Vardeški okolici. Za pisanje se mi zdi ta kraj pripraven.“

Navzlic njegovim presmelim nadam knjiga ni napredovala tako naglo, kot je pričakoval. Njegovi lastni dvomi in negotovosti, ki zadržujejo nastanek vsakega umotvora, in še to in ono v zunanjem življenju je prihajalo vmes. Pritožujoč se radi neznosnega kašlja, piše dne 16. januarja leta 1878. iz Montreuxa: „Moja knjiga, ki jo naj pospeše bogovi, dobi bržkone naslov: „Niels Lyhne, zgodba mladosti, pripoveduje J. P. J.“ — ne morebiti „Zgodba za mladost“. V bistvu bo čisto psihologična in morda nihče razen pisatelja ne bode čutil, da namigavam na tisto mladost, ki je sedaj že stara. Oseb se ti bo zdelo nenavadno mnogo. Glavne so: pesnik, ki ni pesnik, kipar, ki umrje, kandidat prava, ki se oženi, klepetav mladenič, mlado dekle in drugo in tretje mlado dekle. Postranske osebe: oče, mati, teta, domač učitelj in silen mož.“ V poznejših pismih izraža bojazen, da utegne biti knjiga slabo komponirana; drugi del naslova je sklenil opustiti; kar ga veseli, je to, „da so ljudje in njih značaji danski, čisto danski in zopet danski!“

Začel je torej „Nielsa Lyhne“ že leta 1874.; toda kar je napisal takrat, obsega v danskem izvirniku samo štiri strani, kajti potem se je posvetil do leta 1876. pripravam za „Marijo Grubbe“. Šele kasneje se je zopet lotil tega največjega med svojimi deli, pisal ga v Montreuxu in Rimu in ga dovršil v svojem rojstnem mestecu Thistedtu dne 2. decembra leta 1880. zjutraj ob štirih.

Knjiga, ki je izšla že 15. dne istega meseca, je zbudila v slovstvenih krogih največje zanimanje. Sam lev severne književnosti — Henrik Ibsen — ni prikrival svojega občudovanja. Cenil je roman „Niels Lyhne“ tako zelo, da ga je čital cele štiri tedne, govoril dan za dnevom o tem čudovitem umotvoru in čital na svojih večernih sestankih gostom odlomke, ki so mu najbolj ugajali. Heglu je pisal, da je „Niels Lyhne“ v vsakem oziru velenežen umotvor ter spada gotovo med najodličnejše, kar je proizvedla sedanost na tem polju.

Motil pa bi se, kdor bi pričakoval, da se je roman enako lahko prodajal, kot so ga hvalili. Jacobsen piše iz svojega domačega kraja januarja meseca l. 1881., da je popolnoma obupal nad drugo izdajo.

Po Kodanju silno hrepeni; ko bi mu le tako ne manjkalo denarja! Tudi v inozemstvo si želi, — seveda zaman. Bavi se z veliko dramo, s katero si želi opomoči, pa še niti ne ve ideje. Pensiške penzije, kakršne dobivajo na Danskem zaslužni književniki, mu ne dovolijo. Vsi upi mu drug za drugim uhajajo po vodi; ves žalosten je in telesno uničen, a vendar pravi v nekem pismu, da bi napisal „nekaj jasnega, lahkega, velikolepega, polnega radosti, življenja in razpoloženja“. Snov je nameraval zajeti iz časov pietistovske vlade Kristijana VI., kjer naj bi se začela, da jo zaključi v veseli dobi Friderika V. Izvršil tega načrta ni, temveč le nekaj manjših novel, ki si jih ogledamo kasneje.

Njegova telesna sila je bila izcrpana; slabi udje, od jetike izsesani, niso mogli več dolgo držati duše, hrepeneče v neskončnost. Bližalo se je slovo od krasnega, mamečega in neumorno rodečega sveta, v katerega se ni zaglobil nihče bolj od njega, od vseh upov in nad, ki so ga gnale v boj za tisto veliko svobodo, ki je bila dih in utrip njegovega življenja.

Kriv je bil tudi sam, ker je premalo pazil nase. Polmrtev se je vrnil iz Italije v Thistedt, kajti navzlic zdravnikovi prepovedi se je vozil sedemindvajset ur nepretrgoma. Ko je zopet okreval — bilo je kmalu po tistem pismu, v katerem opisuje svoje brezuspešne želje — se mu je vendarle posrečilo, da je prišel v Kodanj — umret. Zakaj nedolgo po njegovem prihodu v prestolnico ga je napadla bolezen s toliko silo, da so mu zdravniki naravnost odpovedali vsako nado, da okreva. V naročju ljubeče matere, ki mu je bila zvest angel v poslednjih urah in mu je stregla z brezkončno požrtvovalnostjo, vpirajoč se v njeno obličje s poslednjimi kalnimi pogledi, je izdihnil veliki avtor „Nielsa Lyhne“, reven in zanemarjen od svojega naroda, v majhni, vlažni dijaški sobi v Ny Adelgade.

Zadnje dneve svojega življenja je preležal na ležalki ob oknu, kjer so dehtele njegove ljubimke hiacinte. Njih mogočni vonj ga je opajal do zadnjega. Do znancev je bil nad vse ljubezniv in ni se pritoževal o bolečinah, niti ni obupal nad bežečim življenjem, dasi je grozovito kašljal in trpel hude bolečine. Tako je prišlo ž njim do tega, kar pravi o Nielsu Lyhne:

„In naposled je umrl smrti, težke smrti.“

* * *

(Konec prihodnjič.)

Ni umrla rada.

Ročaj ji kri je bruhnila iz grudi.
 Kako širok se pramen je ulil
 po beli postelji, kako se vil
 življenja tok po tleh je dalje tudi!
 Obupen strah ji je srcé preletel:
 Tedaj je res? Že zdaj prihaja smrt?
 V najlepši dobi da ji je odcvetel
 ta svet, ki se ji vidi kakor vrt,
 dasi je dokaj, dokaj v njem bodičja? —
 Nazaj voščenobledega obličja
 se je sklonila, in oči potem,
 nje velike oči so se zalile
 z otožnimi solzami. Plaval nem
 jutranji mrak je okrog nje. Še krile
 meglè so zunaj mirno speči svet,
 a skoro se zbudi življenje spet.

Ležala je brezgibno kakor kip.
 Le prsi bolne hrople so zamolklo
 in v njih srcé ni bilo, ampak tolklo,
 kakor bi htelo počiti vsak hip . . .
 Ne daj, dobrotni Bog, da strašni vir
 ulije se še enkrat, da se loči
 tako samotna, bedna, brez pomoči!
 Ta gluha noč! Ta strahoviti mir!

Vsaj eno živo bitje se oglási!
A molk. Pokoj. Tišina grobna v vasi.

Kako še spe! In bodo še! Počasi
teko, če vobče ji teko, minute
in sleherna je polna groze ljute.
Tako je, kakor da v temini tej
ni sama, kakor da se nekaj k njej
pošastno plazi bliže, bliže . . . Glej!
Sedaj je tu . . . Ledeni, suhi prsti!
Umira! Smrt! Sedaj počiva v krsti.

Brezumen strah! Okostje naj jo bega,
ki vendar je le domišljije tvor
in dosti neokusen poleg tega?
Kedâr od daljnih veličastnih gor
prisije solnce, kadar zgodnji zor
razlije se po nje ponižnem domu,
bo tudi konec vsakemu fantomu.
A ne li morda konec tudi — njej?

Ne! Laže diha, nego je poprej,
ko jo je davil kašelj otel, suh.
Slabotna je, da komaj se pregiblje,
prosteje pa ji snuje misli duh;
v nebrojnih se spominih davnih ziblje . . .

Prišla je semkaj v zapuščeno vas,
učiteljica mlada. O, na glas
pozdravila je bila list-dekret,
ki ji po teku vseh napornih let
naklonil je življenje samostojno,
če ne sijajno že, pa vsaj pokojno!
Sirota je, in tuji so ljudje
delili kruh ji tuj. Rosila često
ga je s solzami . . . Tak se težko jé!

In/ zapustila je naposled mesto
izmučena in bleda. Takrat že
je časih kašljala, todà le malo.

Od bede ji je bilo pač ostalo
in od noči, prečutih poleg sklada
učениh knjig. Prišla je služiti rada,
in živoradostna življenska nada
je njenemu telesu za napor
prihodnjih dni bila moči izvor.

Oj, v božjem krilu bujne te narave
po mukah vseh je našla svoj odmor!
Ta čisti zrak in sredi gozdnih smrek
ta mir in ure vse tako sanjave
pod njimi — vse je bilo blažen lek!
In v šoli bistre ali tope glave,
učila in ljubila jih je vprek.

In rada je imela vse ljudi,
dasi so časih trdi in odsečni.
In dnevi so ji tekli brez skrbi.
Zahvaljen Bog: Po dobi vsej nesrečni
poslal si čas, ko duša, k tlom pripeta,
a toli željna višnjega poleta,
polagoma oprášča se vezi!

Seve, kar toliko jo let je trlo,
ni še prešlo docela. Dokaj muk
provzročá tudi ji naporni uk.
Zatohli vzduh in prah jo reže v grlo.
Ženic je ondan slišala šepet:
„Ubožica, kako je vendar bleđa!
In pokašljuje tudi . . .“ No, seveda,
krepak ni mestni človek kakor kmet . . .

Nocoj! Ne, misliti ne sme preveč! —
Kako nenadoma se je zgodilo!
Kakòr da spečo jo je zbedel meč
globoko v prsi . . . Pramen vroč, rdeč . . .
In čelo se je mrzlo porosilo.
Ne, misliti ne sme preveč! Preljut
je ta spomin; vznemirja ji ves čut
do skrajnosti . . .

Svetli se zunaj. Dan!

Prihaja vendar, dasi je kesan.
 Zdaj pojdejo iz hiš ljudje na plan,
 počiti, krepki, zdravi, dobre volje.
 Ta v gozd in ta na pod in ta na polje.
 Otroci pa z živinčeti na pašo.
 Čuj! Zvon oznanja že jutranjo mašo!
 Zamolklo poje kakor pri pogrebu . . .
 Jasni se daleč na iztočnem nebu . . .
 O solnce, lek, življenje, luč in moč!
 Prešla je noč. Prešla ta strašna noč . . .

In vendar! Dihala je laže prej,
 zdaj prsi ji teži ogromen kamen.
 Zdaj . . . Nekaj se utrgalo je v njej!
 Če spet ulije se ji rdeči pramen,
 tedaj — o Bog . . .

Roke na prsih sklene.

Oči upre ob strop. Obraz rosé
 ji bridke solze. In krvave pene
 ji silijo na ustnice bledé . . .

*

Tako so našli skoro jo potem.
 In baje se je smilila ljudem.
 „Pozna se ji, da ni umrla rada“,
 so rekli, ker je reči kaj navada.

Jaz žalnejših besed od teh ne vem.

A. Funtek.

Vojvoda Pero in perica.

[Spisal Podlimbarski.]

adporočnik Juri Oražem je bil najlepši častnik cele garnizije in ljudje, ki imajo oko, čas in srce za to, so ga uvrstili med najlepše može celega mesta. Ženske so mnogo poskušale, kako bi vplivale nanj; marsikatera se je, gredoč mu po ulici naproti, pregledala v šipah izložnic, se li kaže vse na njej prijetno in vablivo zaokroženo, Juri Oražem je bil priljubljen človek: Kdor ga je poznal, in mnogo je bilo tistih, se mu je že od daleč smehljaj, mu kimal in ga pozdravljaj. V kavarnah je igral že z vsemi doktorji, z marsikaterim suplentom je pil v poznem kroku večno pobratimstvo, k nekemu bogatemu tovarnarju s prijetno gospo je hodil vsako nedeljo popoldne igrat wisth, na plesiščih se je zibal iskreno in gibčno, na šetališčih se je gibal vzorno, veličastno in ugledno, vsem premožnim meščanskim hčeram, njih očetom in materam se je klanjal spoštljivo in dostojno in njegov sladki usmev jim je neprestano pravil: k vsem uslugam sem vedno pripravljen. A pred onim, ki je ustvarjen, da živi v prahu, je Juri Oražem neprijazno in prezirno namrnil obličje. Kdor ga je videl na mestnih ulicah, kako se je samozavestno šetal in kretal, se mu je čudil. V tisti moški dobi je bil, ko čuti človek v vseh žilicah moč in življenje, ko se mu zdi, da se vesoljstvo suče okrog njega in da je prepotreben ud človeške družbe in na potu, da se približa njenemu središču — ako še ni tam. V svesti si svoje veljave je korakal lahko in strumno, gledal zmagovalno in nasmešno, gizdavo se ponašal s svojo visoko in vitko postavo in z imenitno navihanim brkom, o katerem so sanjarele ženske in so moški, videč ga, precej s prsti posukali pod nosom. Kdor je videl tega veljavnega, postavnega, vobče priljubljenega gospoda, si je mislil: ta pa je visokega rodu in že v zibelki se mu je godilo bolje nego nam. To vse je bilo, pa ni več, ker Jurja Oražma ni več v našem mestu.

V službi je bil Juri Oražem zanesljiv človek. Polkovni pomočnik ali adjutant je bil polkovnika Petra Petroviča, torej vedno v središču službenih poslov in gonilna sila v vseh mnogovrstnih zadevah, ki jih je treba urediti v polkovni pisarni, in kar na mah

bi bil moral zastati ves mehanizem polka, ko bi bil odpovedal Juri Oražem, kakor bi nastala precej zmešnjava, ko bi za vedno mrknilo solnce. Polkovnik Peter Petrovič in nadporočnik Juri Oražem sta v polku drug drugega izpopolnjevala, tako da sta oba tvorila harmonično celoto. Pobočnik je poznal vse vojaške predpise točno in natanko, za vsako zamotano stvar in nejasen slučaj je brž vedel najti pravo stran v polkovnih reglementih in nanje je trkal in kazal bolj goreče nego Trubar na svoj evangelj. Ostareli polkovnik se za papirnato učenost ni zmenil kaj; dosti se je v mlajših časih načital službenih knjig, a v teku dolgih let se mu je že marsikaj izkadilo in le nekak moreč duh, ki veje v njih in je vedno tisti, mu je še ostal. S tem duhom je vladal samooblastno svojemu polku, nabiral priznanja ter službena leta in si pripenjal odlikovanja na prsi. Če je prišel včasih v nasprotje s pisano besedo, mu je pobočnik pošepetal s paragrafom in stvar je iztekla. No v skrivnosti vojaške službe nočemo dalje prodirati, le to bodi povedano, da je Peter Petrovič čislal svojega pobočnika in da se mu je ta vdano klanjal in bil zelo dovteten za pohvalo in grajo.

To je bilo tako v službi. Pri vojakih štejejo dvoje vrst medsebojnih odnošajev ali medsebojnega vedenja; v prvi vrsti stoji vedenje v službi, katero imenujejo „moja prokleta dolžnost“, v drugi vrsti je vedenje v zasebnem občevanju. Oboje vedenje si je popolnoma neenako in marsikakšen vojaški uglednik je že razjarjen zavpil: V službi sem zverina, v zasebnosti pa angel. Tako lahko rečemo, da ima vojak dve duši. Tiste službene duše so vse enake, vse izvršujejo „svojo proketo dolžnost“, razlike se kažejo šele v zasebnih dušah. Nikjer ne pride ta dvojni človek tako rezko na površje kakor v vojaškem stanu. V vseh stvareh, ki se ne tičejo službe, sta si bila polkovnik Peter Petrovič in nadporočnik Juri Oražem popolnoma neenaka. Mladost na eni, starost na drugi strani, nervozno stremljenje v ospredje na eni, pojemajoča sila in resignacija na drugi strani; vrhutega sta si bila pa tudi značaja nasprotna. Juri Oražem ni ljubil svojih domačih krajev, kjer je bil nastanjen, vedno je sanjal o tujini, kjer je služil par let. Želel je priti zopet kam daleč od rodne zemlje in težko je že čutil čisti planinski zrak, ki ga je tlačil k njej. Po eni strani se je bil svoji ožji domovini že odtujil, po drugi ga je gnala iz dežele ven tista mladostna prešernost in podjetnost, ki želi spoznati svet in se ohladi šele v poznih letih po mnogih prevarah in razočaranjih. Ves drugačen je bil Peter Petrovič. Prehodil, prevozil ali prejahal je bil že vso Avstrijo od albanskih in

tirolskih gor pa do pruskih poljan in sarmatskih ravnin. Tudi v Berlin so ga bili pridělili vojaškemu atašeju; no tam mu ni nič ugajalo, ker je preveč Prusov tam, kakor je rekel, in kmalu se je povrnil v Avstrijo. In naj je bil kjerkoli, vedno je živel s svojo dušo v svoji rodni Liki, o njej je govoril in njenih običajev se je držal, kolikor mu je dopuščal stan, tako da so bistri opazovalci govorili o njem, da svojega izvira v svoji odkritosti in naravnosti niti v velikomestnih salonih ne more zatajiti, in so ga vzeli za tip vseh onih ljudi, ki pridejo iz Like in Krbave na spolzka parketna tla in se jim na vsakem koraku pozna, kako tiče še v opankah; pa so mu dali zato nemški priimek „Salonlikaner“. Še drug priimek je dobil, kateremu je dala povod njegova ljubezen do kršne Like, priimek, ki je domač in ga je tudi Peter Petrovič rad slišal in katerega so njegovi ožji tovariši javno rabili v kavarnah in pri pojedinah, ne da bi bili užalili ž njim polkovnika. Z ozirom na njegovo mogočnost, ki jo je imel kot polkovni poveljnik, in na njegovo jugoslovansko pokolenje so mu nadeli priimek: Vojvoda Pero.

Peter Petrovič in Juri Oražem sta stanovala v najlepši hiši glavnega mesta, oba v prvem nadstropju. Oba sta imela en hodnik; nadporočnik je bival precej pri stopnicah, polkovnik pa zadaj konec hodnika. Peter Petrovič bi bil svojega pobočnika rad navezal nase, tako da bi mu bil tudi izven službe delal družčino, bodisi doma ali na izprehodih in v gostilni, ker težko je čutil osamelost. Takšni so ti stari ljudje: v svojo notranjost niso vajeni gledati, zato ne najdejo tam prijatelja in tovariša, pa ga iščejo med ljudmi; toda star človek nikjer več ne najde človeka prijatelja, kvečjemu še sovražnika ali zavistnika. Juri Oražem se mu ni podal. Dosti je imel ž njim opraviti v službi, pa da bi mu žrtvoval še svoje proste ure — ne! In zato ne, ker se je ta nori Vojvoda Pero — tako ga je navadno imenoval — prerad pošalil s človekom in je svojo šalo večkrat ogrenil s primesjo porogljivosti in zasmešljivosti, pa tako previdno, da mu živ krst ni mogel priti do živega. Mnogokrat sta se srečala v hiši, pa Juri Oražem je vselej imel pri rokah dober izgovor, samo da se je čimprej iznebil poveljnikove družbe. In Vojvoda Pero je to čutil.

Juri Oražem ni hodil vedno z odličnjaki v človeški družbi. Zibelka mu je tekla v hribovski vasi par ur hoda od mesta. Njegova mati, Katra Oražmova, je pred par leti kot vdova upravljala majhen grunt, s katerim je šlo od leta do leta po rakovi poti, ker ni umela gospodariti in ker niso bile vse njene misli pri rodni zemlji, ampak pri njenem edinem sinu Jurju, ki je hodil takrat v mestne šole.

Mati Katra je imela svoje nazore: S kmetskim stanom ni nič — tako je modrovala — gospod je vse na svetu. In gospod naj bi postal njen Jurček. Da bi se mogel šolati, je prodala kos za kosom od svojega grunta, češ, Juri ne bo potreboval zemlje, ker bo gospod, in jaz je dobim dosti za grob. Tako trdno je bila uverjena, da bo sin kaj boljšega, da mu niti rojstne hiše ni pustila, tudi to je prodala. Le polpodrto kočo na gruntu in zelnik okrog nje si je prihranila za stara leta. To je bilo takrat, ko je stopil Juri, ki se je bil že naveličal gimnazijskih klopi, v kadetnico. In tako se je bilo prigodilo, da se je sin priril med gospodo in da je, kar ni usojeno vsakemu, z neznansko hitrostjo slekel kmetsko suktnjo in vse ono, kar visi ob njej. Jedva se je dobro ogrel v vojaški obleki, je že rekel materi, da ni več Juri, ampak Žorž, in si je prepovedal ono kmetsko poimenovanje. Majka ni mogla umeti, da bi bili njenega sina v kadetnici še enkrat nesli h krstu, in Žorž se ji je zdel tako čuden in tuj, da niti poskusila ni privaditi se tega imena. Juri Oražem je bil natura, ki je po mnogih smešnih naporih s samozatajevanjem in pohlevnimi pokloni prišla na dosti ugodno stališče, ki se je lahko prilagodila modernemu mehkužnemu življenju in se čudovito hitro priučila srebati ž njega smetano, — krepka in smela natura, ki je umela prekoračiti vse plote, prage in klance, ki je ni utrudila in do smrti pretresla vožnja na vegastem, razbitem vozu, on je bil sin krepkega in zdravega očeta. Na njegovi vnanjosti ni ostal niti odsvit prejšnjega uboštva in kmetstva; vse se je polagoma izgladilo, izbrisalo in prevrnilo v velikaštvo.

Ko je bila Katra poprodala grunt in hišo, je šla stanovat v kočo. Nič ni bila težka selitev; za sina bi bila tudi kočo prodala in obleko s sebe. Da bi se preživela, je postala potovka; skupovala je kuretino, jajca in maslo po vaseh in nosila v mesto na prodaj. Tega posla se je lotila zato, ker je najlažji, še bolj pa zato, da bi šla vsak teden v mesto gledat sina, ki se je bil povrnil iz tujih krajev. Jurja je prav oboževala. In izprevrgla se je po njem in je postala nekako gosposka, seveda samo v nekaterih stvareh in po mišljenju, a ne po vnanjosti. Če je ob zgodnji uri šla po bližnji poti, ki nad trdo cesto drži po Rebri v mesto, in je zdolaj na cesti zagledala vojaštvo na vajah, je zablislilo njeno staro oko in iskalo sina med onimi, ki so bili na konjih. Če je bil res med njimi, je postala in zrla za njim, dokler ni izginil za ovinkom ali lesom; ako so se utaborili vojaki kje na spašniku in je bil njen edinec med njimi, je odložila košarico, sedla v mejo, zatopila se v

sladko sanjarjenje in po cele ure je presedela tam. Včasih se ji je pridružil potujoč lajnar s pohabljeno roko in medaljo na prsni, ki je bil svoje dni sam vojak. In začela sta s svojega vzvišenega mesta in stališča kritikovati vaje, kakor bi bila istinita vojna razsojevalca. Seveda se jima je vojni bog Mart smejal za grmom; pa on se mnogokrat smeja. Tako je dočakovala, da so se bojni oddelki vrnili v mesto. Prišla je potem na trg, ko je bilo že po njem, in je morala po hišah ponujati svoje blago. Če je šla tovarišica ž njo, ji je govorila Katra vso pot o svojem sinu in kakšnega razočaranja doživi človek na svetu tudi tisti, ki dosti moli in nadleguje Boga. Pravila je, kako sta hodila nekoč z rajnim možem z božje poti — Jurček je začel tisto leto v vaški šoli poslušati abecedo — kako sta šla mimo mnogih krdel vojakov, vse zaprašeni, potni in izmučeni, in kako sta padla pred znamenjem Matere božje na kolena in prosila, naj bi njih sin nikdar ne moral v vojake. In zdaj je njen sin vojak in mnogo je tistih, ki so mu pokorni, in gospod je, da takšnega ni v treh farah. Pa Mati božja naj njej in rajnemu možu odpusti, da sta jo takrat tako po nepotrebem nadlegovala. Tovarišica je imela o gospodih drugačno mnenje, namreč da to lepo ime zasluži le duhovnik in nihče drug, najmanj pa vojak; pa se je Katra sporekla ž njo in ženici sta molče priromali v mesto. Kadar je šla Katra po Rebri in je potoval ž njo božji človek, ki jo je rad poslušal, je pripovedovala, kako je bilo takrat, ko je prvič peljala svojega sina v mestne šole. Potovala sta s sinom po Rebri v mesto; fant je veselo žvižgal, njej je bilo tesno na duši in lepo ga je poučevala. Zdolaj na cesti pa je prihrumela tolpa vojakov na konjih. Vihrali so po ravnini in od njih svetlih čelad je odsevalo jutranje solnce. Kar se je povalil konj z vojakom vred v jarek. Žalostno je zastokala Katra, stemnilo se ji je pred očmi in poklicala je Boga na pomoč. Vojak se je izvil izpod živali, prijel se za nesrečno glavo, tako se je prijel in potipal po tilniku; potem je pomagal konju na noge, pa se je zavihtel nanj in po bliskovo je zadirjal čez polje za svojimi tovariši v krdelo, kjer ga je nekdo dvakrat udaril s palico po plečih. Takrat se je milo storilo materinemu srcu in rekla je sinku: „Oh, Jurček, uči se, dobro se uči, da se ti ne bo treba takole mučiti po svetu, da se izogneš stanu, ki je najhujši in poslednji na zemlji!“ In mnogokrat je v tistih časih prosila Boga, naj odvrne od sina vojaško butaro, kadar pride vrsta nanj. A danes je njen sin gospod, da vse gleda za njim, in prav je naredil Bog, ko ni uslišal njenih prošenj. Božji človek, ki je šel

kraj nje, jo je tiho poslušal in nič ni rekel, čeprav je mislil drugače. Katra je dobro vedela, kaj se spodobi kmetškemu človeku, če ima gosposkega znanca ali sorodnika. Kmetška vsiljivost mora v stran, v kot, in od tam sme s spoštovanjem zreti na gosposko osebo. Že mnogo let ni s sinom govorila na javnem prostoru, pod milim nebom. To si je prepovedal, ko je bil prišel iz kadetnice. „Moje življenje je zapisano službi in onim, ki jo od mene zahtevajo, in ne vam,“ tako ji je povedal. Majki niti na misel ni prišlo, da je bil Jurček prej njen sin nego cesarski služabnik, in sinov opomin se ji je zdel popolnoma v redu in po njem se je ravnala: Če bi ga bila morala srečati na deželi, je skočila za grm in skrivaj je od tam pokukala za njim, v mestu je stopila v vežo, v kakšen kot ali kam drugam v stran. Če ga je videla samega, se je včasi osmelila in, pohlevno strmeč vanj, je šla mimo njega in navdal jo je samozavesten ponos, ki je rekel vsem, ki so bili blizu: „Vi ga občudujete in glejte — jaz sem mati njegova!“ Ali za nobeno stvar na svetu ne bi bila povedala onim gosposkim ljudem, da je temu gospodu mati ona, kmetica, ker bi mu bila s tem škodovala na ogledu. In gospod sin gre ali jaha mimo nje veličavo in vsegamogočno; dobro čuti njen strmeči pogled, pa niti z brkom ne trene, ker njegovo življenje je od nje, pa ni zapisano njej. Oh, in kako slast je čutila Katra, kadar je bila priča javnega češčenja, ki se je izkazovalo sinu na ulici! Pride mu naproti vojaška četa in vodnik z grmečim glasom zakliče: „Abtak! Rek čav!“ In vsi tisti, ki so v četi, pogledajo na njega in srepro gledajo vanj, dokler mu niso za hrbtom. Ta prizor je majki posebno prijal. Zrla je na četo s pobistrelim obrazom in tiho je momljala: „Vite, vite — vi gledate na sina mojega! Vreden je tolike časti!“

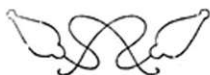
(Konec prihodnjič.)

Sveti čas.

Jadro belo sred morjá,
sivi sokol sred neba,
duša moja sred bolesti —
čaka časa tistega.

Beli brod črez val zdrči,
sokol vtone v solnčno kri,
in bolest nad dušo vzpolje
in nad dušo obleži . . .

Vladimir Levstik.

Jos. Stritar.

Analiza njegovega življenja in delovanja.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

5.

avni in še bolj prikriti napadi pa so Stritarja vendar toliko ogorčili, da je proti koncu letnika pisal dokaj ostreje kot „Triglavan s Posavja“ in osobito v pereče sarkastnih „Pasjih pogovorih“, naperjenih proti „Novicam“ in Bleiweisu, proti zahrbtnim napadom in proti razmeram v

domovini. Take obrambe je bilo treba, ker so se Stritarju dosledno podtikali slabi nameni, osobito, da pohušuje mladino, dasi je (Zvon I. 15) izrečno javil in potem še večkrat naglašal (n. pr. v uvodu k svojim „Zbranim spisom“): „Zvon ne bo zvonček za otroke . . . , ampak za odrasle ljudi; tem pa je treba kazati sčasa svet, kakršen je, in pa zraven, kakršen bi moral biti“. In to res sme trditi Stritar še leta 1887. v omenjenem uvodu (str. 7.), da se v njegovih spisih ne žali nikjer ne poštenje, ne sramežljivost in zdravi, nepokvarjeni nravnosti se ne bije nikjer v oči.

Posebne omembe zaslužijo v 1. letniku „Klasične podobe“, ki so nekaj redkega v našem slovstvu.

Konec leta 1870. je „Zvon“ brez slovesa prenehal, ne samo zaradi nasprotnikov, ampak zaradi težavne in drage administracije.

Dve leti pozneje (1872)¹⁾ je izdal Stritar svoje ostre in dovršene Dunajske sonete, ki so hud odgovor na vse napade nasprotnikov, naperjene proti Novičarjem in Daničarjem. Ti pereči in vendar vedno fini, s popolno tehniko završeni soneti (47 jih je) sploh nimajo para v našem slovstvu. Ti soneti pa „Dunajske elegije“ (Zvon 1876) in naposled „Drobiž“ leta 1891. so izborni satirični spisi, polni globokih in lepih misli, a vsi premalo znani in premalo uvaževani.

Tekla so leta in Stritar, od leta 1873. zakonski mož, je moral misliti na sigurno bodočnost; stopil je v državno službo na Dunaju

¹⁾ 1872. v prvi izdaji, 1873. leta v drugi; po drugi so ponatisnjeni v Zbranih spisih VII. 65 idd.

in l. 1875. je bil s 1. avgustom imenovan za pravega gimnazijskega učitelja v VIII. okraju istotam in tu je odslej služboval vsa leta. — Bodi pa javljena tudi tale zanimiva vest: baš tedaj je bilo izpraznjeno mesto v Novem mestu. Stritar je vložil prošnjo in kot edini prosilec bi bil mesto tudi dobil; a dunajski njegovi predstojniki so mu prigovarjali, naj prošnjo umakne, češ, osigurana mu je služba v prestolnici . . . In tako se je odločil tek Stritarjevemu življenju, v njegovo in našo korist — o tem sem prepričan . . .

6. Nastopno leto (1876.) je iznova začel izdajati „Zvon“ in značilno je, da je v vabilu blagroval tiste, ki poučujejo mladino v domovini; njemu, žal, to ni dano. Pri tej priliki tudi poudarja socialno vprašanje in se vnema za idealizem: naš narod nima plemenitnikov — bodimo vsi plemeniti . . .! — V tem letniku, ki ga je res skoraj sam spisal, je nadaljeval „Literarne pogovore“ in je pričel s prizornimi spisi (n. pr. Apostrof, Kosana, Ljubezen, Najemnina, Odrtnik, Rejenka, Zapeljivec).

Poleg lepega cikla „Raja“, ki zrcali pravo navdušenje za slovanstvo, je glavni spis tega leta „Gospod Mirodolski“, njegov najduhovitejši pripovedni spis.¹⁾ Vsakovrstne snovi nudi že skoraj preveč, vendar je zaokrožen umotvor in v kljub obsežnosti ne tako na široko raztegnjen kakor „Zorin“. Sicer se pa kaže tudi tu, da leži glavna moč Stritarjeva v uprizarjanju, v risanju milieuja; ne v dialogu, ampak v pripovedovanju, — ne v strasti (na str. 229. pravi: „Jaz sovražim strastnost in surovost, kjer jo vidim“), ampak v oduševljenosti in vnemi, ne v plamenu, ampak v gorkoti, in kar je najvažnejše, ne v dosledni, napeti kompoziciji, ampak v risanju raznih tipov. V vseh teh ozirih je „G. Mirodolski“ neizčrpna zakladnica. Navedene posebnosti njegovega značaja so ga posebno usposobile, v svoje spise kot središče pošiljati žarke iz najrazličnejših človeštvo v nemajočih gorišč. Le v tem oziru pogledamo mimogrede v „G. Mirodolskega“.

Kdor zasleduje naše najnovejše slovstvo, ta bo s posebnim čudom opazoval izborni tip starega Zaboja; pričakovali bi v njem kakega Jurčičevega Dolefa, a tu najdemo več kakor njega: nekaj Cankarjevega junaka-vagabunda! Prav tako nastopa ta Zaboj s svojim pesimizmom in z zaničevanjem človeštva; o svojem psu pravi (str. 236.): „Brutus (tako je psu ime) je pošten pes, ne človek, a

¹⁾ Kakor beleži Celestin („Slovan“ 1887, 45), je preveden v italijanščino in srbščino.

vendar je nehvaležen, dasi sem mu rešil življenje!“ In glejte! Pokaže se, da pes ni nehvaležen — on pač ni človek . . . Zato ljubi Zabojele njega! ¹⁾ Staremu, Mirodolskemu pa svetuje (239): „Precej pri letih ste že; ako Vam je še mogoče, izpreobrnite se, bodite hudobni! Ne upajte nikomur, ne bratu, ne sestri, ne ženi, ne otroku . . . Ta . . . prokleti človeški rod bi najraje zdrobil v kosce.“ — — V nadaljnjem razvoju pa Zabojele, ki se je izpreobrnil v delavnega, dobrega človeka, ni več Cankarjev; kajti kako skrbi Zabojele za ubeglo Zoro, to je mogoče le v romantičnem romanu — a bralci to vedno radi bero! Prav tako radi slišijo neverjetno vest, da se je Zora, potem ko je ubegnila z Edvinom, vrnila poštena . . .

V tem romanu se Stritar zavzema tudi za povzdig žen; pogovori o emancipaciji povzročijo celo konflikt v romanu in na strani 262. idd. (pos. 272.) se jemlje ženstvo — leta 1876.! — v zaščito, kakor bi se vse to godilo trideset let pozneje! Zabavljivo se ugovarja na strani 267.: „Mož naj dela, kar hoče, žena ostani doma, čakaj, tolaži ga, poljubuj šibo, nikjer ne imej svoje volje . . .“ Nasproti temu zagovarja Stritar žensko osvobojo iz pravočutja in na strani 274. piše idealno, kaj vleče moža k ženi: „mi iščemo, česar pogrešamo v sebi, one mehkode, nežnosti, rahločutnosti“. — Takisto dehteče piše o ljubezni (n. pr. str. 320.), vendar ne zabi z dravega realizma, učeč (str. 290.): „Poezija bi bila lahko nekako bolj v zvezi z dejanskim življenjem, da bi pesniki ne opevali vedno ljubezni, strasti, junaštva, da bi tako rekoč ne bilo dvojnih zakonov poštenosti, čednosti in pravice, drugih v poeziji, drugih v življenju“.

Prava realista originala v tem romanu sta nadalje oglar Peter in maček Kara Mustafa, ki ne je ptičev.

V tem letniku stopa Stritarjeva individualnost posebno ostro na dan; vedoč, kaj se mu bo očitalo, je rekel (gl. Zbr. sp. V. 205.) jako originalno: „Ako se kdo boji, da bi mu branje mojega lista ne škodilo na duši in na telesu, v tem ali onem življenju, njega prosim, mi to povedati naravnost, brez ovinkov, naročnina se mu povrne vsa brez stroškov.“

7. Leta 1877. je poskrbel Stritar tudi za ilustracije, hoteč s tem podpirati tudi upodablajoče umetnike: Šubičeve slike k „Raji“ so važna pridobitev tega podjetja.

¹⁾ Iste misli čitamo leta 1877. v prizoru „Zorko“ (Zbr. sp. IV. 252): „Kdor pozna človeka, ljubi psa!“

To leto je izšla poleg pesmi (n. pr. „Sreča, poezija in Prešeren“), prizorov in obširnih literarnih pogovorov njegova novela *Rosana*, slovenska Mignon, spominjaje tudi na „Desetega brata“ (Piškav = Skalar!), polna romantike, pravo veselje naši doraščajoči mladini. — To leto so Stritarja tudi sotrudniki podpirali dokaj pridno.

8. Hujše je bilo nastopno leto (1878.); urednik je moral zelo mnogo pisati sam in tako je postal ta letnik eden najboljših, dasi je Stritarju zaradi zunanjih neuspehov upadal pogum. Izdal je več prizornih spisov (Iz Bosne, Očetovo pismo, Otročji bazar, Deveta dežela, Zimske podobe, Živalski pogovori), a zlasti roman „**Sodnikovi**“, svoje zadnje večje pripovedniško delo, v tehniškem oziru najdovršenejše. Kakor v kakem dramatskem spisu se zлага sklad na sklad in se po preobratu podira sklad za skladom, vedno zanimivo in vedno realno, a vedno tudi navdahnjeno s Stritarjevimi idejami: čudovito je, kako je tu zadel Stritar naše narodno življenje; v dihu domače prsti se razvija vse in neprisiljeno je ž njim združen njegov „socializem“ in je združeno njegovo nagnjenje k pristni preprostosti (velike tovarne, ki so prinesle mirnemu kraju le škodo, — propadajo!); njegovo svetožalje, takisto neprisiljeno, realistično in vendar poetično, se pokaže ob — drvarju Seljanu, ki neusmiljeno in vendar z usmiljenjem seka drevesa... Prebrisani drvar Seljan spada sploh med najboljše tipe, kar jim imamo v slovstvu, in njegova hčerka je slovensko kmetško dekle, da smo nanjo lahko ponosni.

9. Leta 1879. je bil „Zvon“ edini slovenski leposlovni list; uspeval pa le ni. Postajalo je očitno, da se tam na Dunaju, daleč od središča Slovenije, ne bo mogel vzdržati, ko so ga njegovi glavni podporniki, dovršivši svoje študije, zapuščali in odhajali v domovino. Stritar pa vsega posla ni mogel opravljati sam in lotila se ga je mala nervoznost; pisal je seveda mnogo, a manjše stvari (Mož z mačico, Priletnega samca sveti večer, Očetov god, Pri večerji . . .); obširno pa je polagal svoje nauke in izkušnje v duhovite „Pogovore“. Čutil jo to leto, da „Zvon“ umira, a čast mu ni pripuščala, da bi bil „Zvon“ kar mirno ustavil; zato mu je nekako navrgel iz lastnega in v lastno škodo še en letnik in je pri tem na blag, res njega vreden način hotel omogočiti, da se vrše v domovini priprave za nov list. Kajti to je poudarjal sam l. 1879., 384: brez leposlovnega lista Slovenci ne morejo več biti, a ustanové si ga naj v Ljubljani. — In tako se je zgodilo.

Leta 1880. je v zadnjem letniku svojega „Zvona“ spisal svoja „Popotna pisma“, noveli „Hudi stric“ in „Odpusti“ in dramatski spis „Klara“ ter je končal s svojimi „Spomini“.

10. Leta 1881. izide s 1. januarjem „Ljubljanski Zvon“. Literarni svet je pričakoval, da bo Stritar glavni vodja pri listu (glej Vienac XII. 1880, 233; 1881, 58 in Lj. Zvon 1905, 481 in 485.); a to se ni zgodilo; imel je pač večletnega truda dovolj in smel je nekaj časa le opazovati, kako se bode obnesel pisateljski zarod, ki ga je bil vzgojil on. Vidi se, kakor bi bil nalašč prepustil svoje otroke samim sebi; in res: ta rod — njegovi duševni sinovi — bili so njemu v čast in delali so veselje domovini. Lahko je bil Stritar ponosen, da je ustvaril za slovensko inteligenco list in da je njegova stvar vendarle zmagovala, dasi se ni nikdar posluževal sredstev, ki bi se jih ne smel posluževati gentleman, kakor mora biti — *comme il faut!* Njegova zdrava kritična in estetska načela si je zapisal „Ljublj. Zvon“ na svoj prapor in je deloval v Stritarjevem zmislu za „napredek, resnico, ukus in dovtip“.

A drugo leto (1882.) je Stritar zopet med Zvonovci, uvrščen med izdajatelje in založnike; v lepi odi je zapel (str. 204.): „Tvoj, tvoj sem zopet, sveta poezija!“ Odslej je smatral za glavno svojo nalogo, da je opozarjal slovstvene kroge na nove literarne struje in jih svaril pred izrastki; tako je on postavil še tega leta prvo stražo v boju proti naturalizmu (gl. Zvon 1905, 671). Odslej je ostal v stalni, dasi že zaradi oddaljenosti nikdar prav tesni zvezi z „Zvonom“ še štirinajst let. Krepkeje se je oglasil leta 1885. v lastno obrambo kot odgovor na dr. Junijevih (dr. Mahničevih) „Dvanajst večerov“ (l. 1884. v „Slovcu“, ponatisk 1887). Stritarjevi tu objavljeni „Pogovori“ spadajo med njegove najboljše estetske spise in so vzor ostre in stvarne polemike. Tu tudi brani svoj idealizem, ki res ni dr. Mahničev filozofski (Rim. Kat. I. 250, 257), a vendar lep, lep baš zato, ker je Stritar rekel, da naš voditelj bodi srce — a nasprotnik bi rad, da bodi voditelj razum in prosta volja.

Poglavitna vsebina Stritarjevih ondanjih „Pogovorov“ pa je bila kritika tedaj med Francozi vzcvetlega *naturalizma*, ki je na njem, kakor smo že namignili, obsojal brutalnost in ciničnost, a priporočal njegovo razširjanje snovi, poglobljanje v nižje sloje in živo risanje.

Nato je (l. 1886.) pripravljal svoje spise za celotno izdajo, a „Matica“ jih ni kupila zaradi „čudnega duha“, ki baje veje iz njih... To je bilo tesnosrčno, a dobro v tem oziru, ker smo jih dobili vsaj nepristrižene, od privatnega založnika v šestih zvezkih od leta 1887. do 1888., v šestem zvezku s sliko. — S tem je Stritar najlepše praznoval petdesetletnico svojega rojstva in lahko se je z zadovoljstvom oziral na svoje spise, po obsegu in vsebini bogate

kakor dotlej nobenega pisatelja in kritika zbrana dela. Sicer pa je leta 1886. dne 5. junija priredila dunajska „Slovenija“ veliko slavnost v čast Stritarju, obenem kot dvajsetletnico njegovega književnega delovanja. Te slavnosti se je spomnil tudi „Lj. Zvon“ 1886, 446, na kratko označivši Stritarjeve zasluge.¹⁾

Med izdajanjem svojih del je Stritar utihnil. Jedva so izšla, se je oglasil hud nasprotnik, „Rimski Katolik“ (gl. R. K. I. 242 idd.), očitajoč mu celo stvari, kakor (str. 248): da je l. 1870. pisal „bog“ z malo začetnico in da je priporočal, vsaj za poezijo; slovanska krstna imena namesto starih poštenih svetopisemskih;²⁾ sestavljala so se očitanja iz šal, kakor jih je skoval kot „Triglavan s Posavja“, na pr.: „Bolje je malo več verovati nego premalo“. — Posebno hudo pa je prijemal Stritarja zaradi njegovega glasnega poudarjanja, da je originalen;³⁾ očita se mu naravnost (R. K. I. 375): „Da, g. Stritar, enega samega nazora, ene same misli nimate lastne“!! Zlasti se je trdilo, da se je oprijel Schopenhauerjevega pesimizma in prinašali so se celo vzporedni citati iz Stritarja in Schopenhauerja. — Zdaj vemo, da je vse to očitanje pretirano, a baš tedaj je nekaj zaleglo, ker se ni pomislilo, da je Stritar svoje dotične ideje že zastopal, predno je poznal Schopenhauerja, in sploh, da se tisti nauki o pesimizmu, nazor, da je za človeka najbolje, ne biti rojenemu i. t. d., porodijo ob ugodnih trenutkih v vsakem človeku, in da so take nauke odločno zastopali že starodavniki. — Da je „Gospod Mirodolski“ posnetek „Župnika Wakefieldskega“, so očitovalcu kar verjeli tisti, ki tega spisa niso — čitali; drugi pa ne! — Kak spomin na razne tuje vzorce najdemo naposled pri vsakem pisatelju, ki daje kake dalekosežne življenske ali estetske nauke; toda od takih sličnic pa do posnemanja ali celo do naslombe in izposojanja je še silo daleč. Sicer, ako že govorimo o vzorcih; v pesmih je bil — to se menda še ni izrečno naglašalo, Stritarju prvi vzorec — Goethe, gotovo dober vzorec, da, vzor!

(Konec prihodnjič.)

¹⁾ Stritarjeve petdesetletnice se spominja tudi „Slovenec“ 1886, št. 126.

²⁾ Leta 1876. (Zbrani sp. VI. 279) je opomnil Stritar, kako neprikladna za vzvišeno poezijo so imena kakor Boštjan, Mica itd. in kak vtisk bi pač naredilo, ko bi se Romeo in Julija imenovala — Boštjan pa Urša! — Pred tremi leti smo v ljubljanskem gledišču pri predstavi „Device orleanske“ še slišali „Nežo“ na prestolu, a občinstvo se ji je posmehovalo in odslej je ni več.

³⁾ V „Glasniku“ je zahteval originalnost od pesnikov in leta 1869. je rekel v humorni pesmi „Bralcu“: „Jaz pojem le kar tako, ko' ptica na veji poje; vesele in žalostne vmes, preproste pesmi zares, a — svoje.“

Povest o zaljubljeni deklici.

Spisal C. Golar.

(Dalje.)

2.

rugo jutro je solnce že plavalo visoko po nebu, ko se je Barica zbudila. Hladen zrak je prihajal skozi odprto okno in jo predramil. Niti kaplje krvi ni bilo na njenem licu, in ko je izpregledala, je zadrhtela po vsem telesu. Kita las se ji je pletla ob sencih in izgubljala pod rjuho. Z roko se je pogladila po čelu in prsti so se ji zamedli med dvoje kodrov, ki sta ji padala na oči in lice.

Spomnila se je sinočnjega večera in zamižala. Oni prizor med gosti je hipoma vstal pred njo in z dlanjo si je zatiskala oči, da ne bi videla, kar se ji je tako jasno in živo začrtalo v spominu. Nevede so ji zašepetala usta: „Šandor!“

Hotela je pozabiti in izbrisati iz srca, kar se je zgodilo sinoči. Čutila je, da ji vstaja v srcu nekaj novega, da se poraja v njej doslej neznano, gorko čustvo. V spanju je včasi doživela enake trenutke.

V sladkih in čudovitih sanjah, ki jih ni razumela, je prihajal k njej snežnobel fant in jo poljubljal. Srebrno mu je sijalo lice in vse telo njegovo je plamenelo. Ostalo ji je nejasno, kaj se godi ž njo. Po takih nočeh ji je bilo srce nemirno in kri je kipela po njej. Vse to ji je ostalo temno, ni si mogla tega pojasniti, a sinoči je bedečih oči stopila njena duša pred to čudovito uganko.

„Šandor . . .“

Zopet je izrekla to ime in Barico je bilo sram same sebe. Kri ji je bušila v obraz in pritiskala je oči v blazino, da bi nič ne videla in ne slišala. Pred njo so plesale rdeče iskre, a v njih se je svetilo obličje mladega cigana, in pesem, bajna in koprneča pesem o deklici z zlatimi obrvmi je vedno nanovo zazvenela v njenem srcu.

Mislila je, hotela si je predstaviti, kaj je bilo, da je tako vznemirjena.

Bilo je spodaj, v hiši, in tam so pili gostje kot vsak dan. Kričali so in peli. In cigan, vedno žejni Mavra, je godel. A poleg njega . . .

In zopet je Barica zatisnila oči.

Šandor . . . Kako prelepo je pel, kako mu je glas drhtel in jokal kot slavcu v seči. Kot da ima grlo ranjeno, takšna pesem je kipela iz njega. Barica je zopet zagledala njegov obraz: oči so sijale kot dva temna žarka, na njegovih ustnih je trepetal rdeč, sladek plamen.

In kot blisk je zasnilo v njenih prsih zopet nekaj novega, tajnega in nerazumljivega.

Kdo je bil oni fant, ki jo je obiskaval v sanjah? Oni sladki ogenj, ki je žehnel od njegovega telesa, oni strastni poljubi, ki so ji palili lica in nedrija . . . Bil je Šandor in v njenih sanjah je živel, predno ga je poznala. V tihih, belih nočeh, ko se je lunin blesk razlival po zemlji, jo je obiskaval. Priplaval je k njej, svetel in krasen, in s seboj je prinesel razkošno slast . . .

Barica je jokala, siloma so ji vrele solze iz oči. Obrisala si je obraz in pogledala na okno. Solnce se je bleščalo ravno na njeno posteljo. Zlati žarki so hodili k njej v vas, drug za drugim, gnetli so se in vsak se je hotel poigrati na njenem licu.

Vstala je in se oblekla. Spodaj v veži je srečala mater.

„Barica, kaj pa si storila sinoči? Oče je klel že navsezgodaj.“

„Nič.“

„Ves je iz sebe. V klet hodi in pije. Kaj pa je bilo s ciganom?“

„Ubiti so ga hoteli.“

„Dejal je, da si ga objela.“

Barica ni mogla ziniti besedice in solze so se ji svetile v očeh.

„Dejal je, da te bo poslal nazaj v samostan.“

„Res? Takoj bi šla.“

Mati se je ožalostila. Ljubila je hčer in ne pustila bi je zopet od sebe. Tako dolgčas ji je bilo pri možu, ki ni imel nikoli zanjo prijazne besede.

„Kaj bi pri nunah? Doma boš ostala pri meni.“

Tedaj so se začule stopinje iz kleti gori. Prišel je oče. Ustavil se je in pogledal hčer.

„Glej, ali si še pri nas? Ali se ti je kaj sanjalo o ciganih, da so te vzeli? Ali si šla sama ž njimi?“ Ni bil več jezen, in glas mu je bil napol dober, napol zasmehljiv.

„Ne oštevaj je, saj ni hudo mislila.“

„Že sam vem, kaj je bilo. Pa drugič glej, da pojde spat, kadar pridejo cigani.“

„Zakaj?“

„Boji se vsake neumnosti.“

Barica je slišala očetove besede, in bilo ji je, kot bi morala oba objeti. Na materinih prsih bi se izjokala in vse bi povedala, kaj se je z njo zgodilo. A potem bi prosila, naj jo puste v samostan.

Popoldne je šla k delavcem v vinograd; hodila je nekaj časa ob reki, potem na levo čez polje in odtod se je pot vzpela v gorice. Gosti jeseni so šumeli ob njeni strani, predno je zavila v hrib, a potem so se vrstile breze druga za drugo, kakor bi se držale za roko. Šepetale so s svetlim listjem in bile so ponosne, kot bi imele srebrno krono na glavi. Včasih je zanesel gozd iz svojih zatišij hladno sapo, in tedaj so se zamajale breze, završale z vejami po zraku in bilo je, kot da so se spustile v vesel, razposajen ples.

Barica je hodila s svojimi mislimi. Na vsakem ovinku je obstala in se ozrla na vse strani. Bala se je, da ne bi nenadoma kje zagledala Šandorja. Iz lesa na desni strani je vstajal moder dim. — Gotovo kurijo cigani, je menila, mogoče je tudi Šandor pri njih. Ali pa je v mestu na kaki svatbi in gode in poje . . . Spomnila se je zopet deklice zlatih obrvi, in bila je žalostna, da jih ona nima . . . Potem bi bil Šandor vedno pri njej in bi pel; zdaj pa hodi drugod in se nje niti ne spomni . . .

Prišla je v vinograd in pogledala, koliko delavcev je na delu. Neka ženska jo je poklicala in hotela vedeti, kaj je bilo sinoči v gostilni. Kaj ji to mari, si je mislila in rekla, da je Jošt, ki se ženi plačeval fantom za vino.

Vročje je bilo, zato je ob meji, kjer so rasle breze, legla v mehek, sočen mah. Solnce se je igralo po njem in zlate pege so migljale po zeleni blazini. Tik pod njo je bila v goro zasekana globoka soteska, kjer se je prelival med visoko, ostro travo studenec v plitvi strugi. Nekaj jelš je gledalo z vrhovi iz globine in segalo z dolgimi vejami proti obronku; hotele so na vsak način videti, kako cvete trta. Dva slavca sta se oglašala nekje in vabila drug drugega na ljubezniv sestanek, ali pa sta imela že postlano gnezdo v gostem grmovju in svatovala med rožnimi listi.

Barica je bede zasanjala . . .

Tri visoke jelše so tekmoval med seboj, katera bo više pogledala v gorico. Ena se je nosila nad vsemi; zelena krona ji je vladala nad sestrami, a deblo ji je bilo vitko in gladko. Ostali dve sta se košatili niže pod njo in z vejami jo šibali po stasu, se razgrinjali in gostili, da ji popijeta vso hrano iz zemlje. A prva se je šopirila nad njima, ju zbadala s svojimi mladikami v nos, ščegetala in tepla po licih.

„Ali sta zaspali, da sta pozabili rasti, če smem vprašati?“ Se je hudomušno pošalila.

„Ah, ti ošabna sestra, bomo videli, kaj zapoje zimski vihar,“ je rekla druga in ji svoje veje potisnila pod pazduho.

Tretja se je natihem radovala, ker si je ravno v njeni sencu, tik ob deblu, izbral slavčji par mesto za gnezdece. Sladko je šepetala in pihljala hlad na mlada pevca.

„Kli, kli, kli . . . tuk!“ je zazvenelo iz mahu, in visoka jelša je nagnila vrh in pogledala z zelenimi očmi, kje gnezdita slavčka. Opazila je mali domek in jezno udarila tretjo sestro po obrazu.

„Tip-vit, pulj, pulj, pulj —“ je burno zazvenelo iz doline, kot bi drobili zvončki ali se razsipali cekini.

„Tip-vit“ — bistri glaski so vzdramili deklico. Nasmehnila se je in se nagnila proti solncu. — Na gorkem je prijetneje.

„Slavčka se ženita,“ in zopet se je zamislila.

Šla je pogledat v dolino — ptiči so že odsvatovali — s čim so ženini pogostili neveste. Tiho in varno, po prstih je tavela mimo gostih lesk, temnih jelš in odgrnila vejico. V travi sta cvetli dve majolčici, v eni je bilo še malo vina, a v drugi se je poznalo na dnu par kapljic medice. — „A, pijanci, zato imate tako sladka grla!“

Deklica je sanjala strmečih oči in lahen smehlaj ji je krožil ustnici.

„Ah, kaj vse mi ne prihaja na misel!“

Vstala je in se napotila proti domu. Breze so že trudno drhtele, listi so dremali po tankih vejah in se zibali kot v snu, jeseni so metali dolge, koničaste sence. Gora se je ovijala z višnjevimi plaščem, kot da se boji pomladnjega hlada.

Pogledala je proti gozdu; med smrekami se je vil lahen stolp dima naravnost pod nebo in visoko gori se je izgubljal v sinjem zraku. Spomnila se je zopet Šandorja in nenadoma ji je bilo srce tako težko. Navdala jo je velika žalost in ni mogla razumeti, zakaj jo teži to plaho čuvstvo. Kaj se ji vzbuja v srcu, odkod te čudne misli, to hrepenenje po nečem, česar niti ne sluti!

Zahotelo se ji je po samostanskih družicah in sestrah, zaželela je nedolžnega veselja med tihimi zidovi. In v mislih je poletela med belo oblečene neveste Kristusove in tam je pokleknila z lilijevim vencem v laseh pred svojega nebeškega ženina. Vse so ga pričakovale v pobožnih molitvah in svetem premišljevanju. Dim kadila je plaval po cerkvi in ovijal Marijo na zlatem prestolu, njeno ozarjeno lice je sijalo v nadzemeljski gloriји in sveti blaženosti.

Barica je bila globoko zamišljena in šele tedaj se je povrnila iz samostana, šele tedaj se je zavedela, ko je zagledala tik pred seboj mladega cigana. Obstala je in se zagledala v tla; vsa kri ji je planila v lice in kot v ognju je zagorela njena glava. Ko je čez dolgo zopet dvignila obraz, ni bilo nikogar na istem mestu. Barica je hitela preplašena mimo, a nikjer ni bilo niti sence. — Le dozdevalo se mi je, da vidim Šandorja, je mislila, — kaj bi delal v lesu?

Po ovinkih in počasi je stopala proti domu, in tedaj se ji je zdelo, da sliši iz hiše pesem, zvenečo pesem, ki pa je takoj zopet utihnila. Pohitela je in želela, da bi zaslišila še enkrat Šandorjev glas, njegove gosli. Sramovala se je te želje, a ko je stopila v vežo, je bil njen prvi korak v gostilniško sobo. Dva neznana gosta sta se naslanjala na mizo ter na vso moč kadila. Tiho je odšla skozi duri in ne vede, kaj bi storila, je šla prilivat rožam. Na njenem oknu v zgornji sobi je bilo polno cvetličnih lončkov; na sredi se je usipal košat nagelj po zidu navzdol in kazal rožne popke. „To bodo zali dečki,“ je mislila Barica, vzela vsakega posebej v roke in gladila s prsti nežne vršiče.

Ko je legla v posteljo, ji je bil Šandor zopet na misli. Poljubljala je svetinjico na prsih, spomin od samostanske predstojnice, matere Regine, a pri tem mislila na mladega cigana . . . In tedaj ji je prvič nejasno vstalo v duši spoznanje, strah pred grehom . . . Ko je hotela moliti, ni mogla, jezik je izgovarjal hladne besede, a njeno srce se je skrivalo in trepetalo. Ustrašila se je Boga, da ga ne bi poklicala, da se ne bi ozrl nanjo, ji pogledal v dušo in bi videl vse njene misli in želje. Spomnila se je svojega izpovednika, njegovih temnih besed in sedaj je mislila, da jih razume. Njegove grožnje so donele nad njo, obhajala jo je groza in čakala je kazni. Pokrižala se je trikrat, a v njenem srcu se je budilo nezavedno hrepenenje, da bi jo v sanjah zopet obiskal snežnobeli fant . . .

*

Barica je postajala nestrpna. Po nekom je strastno koprnela, a niti sama sebi si ni upala zaupati, da pričakuje Šandorja, da ji drgeta srce že pri spominu nanj. Da bi ga pozabila, je hodila na polje, se ljubila z rožami, hodila je v vinograd in vriskala s slavci, delala je, kar je bilo, a vse zaman. Če je videla gozd, se je spomnila njega, v gostilni je bil pri njej, po noči ga je videla v sanjah. Povsod je bil na njeni strani. V postelji je jokala dolgo v noč, zaspati ni

mogla; a ko je zatisnila oči, se je hipoma grozničavo stresnila in zdramila.

Prišla je sobota, a ciganov ni bilo. Hotela je biti tega vesela, da ne sliši strastnih gosli, a srce ji je postalo žalostno. Miru in pozabljenja ni bilo.

Sredi tedna je prišla neki večer pozno domov s polja, in ko je stopila v vežo, se ji je ustavila noga. V gostilniški sobi so pele gosli. Ko so utihnile, je zaslišala Mavro: „Bog daj zdravje, možje!“ Vedela je, da je Šandor ž njim.

Hitela je pomagat materi pri delu, a svoje razburjenosti ni mogla skriti.

„Barica, nocoj nikar ne hodi k gostom; oče je tak kot huda ura!“

„Saj ne grem, česa bi iskala,“ je mislila reči Barica, a je ostala tiha. Njen glas bi zatrepetal in izdal njeno gorje in njeno tajnost.

„Tako si čudna nekaj dni že,“ je nadaljevala mati, „ali si bolna?“

Rada bi bila Barica vse priznala, izpovedala bi se čisto in vsega, a plašila jo je misel, kaj bi utegnila mati o njej misliti. Zato je komaj slišno odgovorila: „Nisem.“

„Pa vendar?“

Barico je bolela glava.

Ko je prišla v posteljo, je zastonj zatiskala oči. Slišala je zvenenje gosli, piskanje klarineta in glasove pijanih gostov. Pozno, pozno je že bilo, a še vedno je hrumelo spodaj v hiši in v duhu je videla mladega cigana. Sedel je na klopi, temen in tih, njegove črne oči so se bliskale po sobi, na ustnih mu je gorel sladek ogenj.

In stopil je pred njo, jo poljubil na lice, na ustne . . . Objel jo je z obema rokama in šepetal: „Barica, ti si deklica z zlatimi obrvmi — — —“. A tedaj je stal na enkrat njen oče pri njih in udaril je Šandorja, ki se je zgrudil na tla, in kri se mu je ulila iz čela . . .

„Šandor!“

Barica je zadrhtela in se zbudila v tistem hipu; slišala je še svoj glas in srce ji je jokalo v prsih.

Nič več ni zaspala. Vstala je in šla k oknu. Spodaj ni bilo več slišati glasu in Barica je gledala na nebo, na sinje in svetlo.

„Utrni se, moja zvezda, in življenje naj mi ugasne . . . Utrni se . . .“

A zvezde so sijale jasno in milo, bledele in ugasovale. Na vzhodu so rdeli oblaki, žarelo je obzorje, zlat ogenj je plamenel iz za gor.

3.

V mestu je zvonilo nedeljo; iz počrnelega zvonika so kipeli ubrani glasovi, se burno lovili po zraku, hiteli drug za drugim čez polje in izginjali nekje v daljavi. Barica je stala v svoji sobi pri oknu in gledala navzgor proti klancu, kjer se je zavila pot na desno in tekla proti mestu. Nekaj streh, nanizanih ob robu, je bilo razsvetljenih od zahajajočega solnca; temnožolta opeka se je svetila kot pozlačena. Od tam, kjer je tekla reka in se pregibala med nizkimi bregovi, opasana od njiv, se je slišala sanjava pesem; bila je kot vzdih, dolg, enakomeren vzdih, ki ga poje trudno polje, polno ran, polno znoja. Zemlja je valovala in zibala mlade grudi, da se odpočije od tedenskega truda.

Po cesti je šlo nekaj deklet. Ena je pela fantovsko pesem, druge so se objemale okoli vratu, se smejale, kot da gredo iz gostilne. Neusmiljeno delo jih je upijanilo; prihajale so od nedozidane stavbe v rjavih predpasnikih, umazanih krilih in bose.

Barica je gledala in nič ni videla, mislila je in ni vedela, kaj misli.

Iz gostilne se je zaslišal ropot; stoli so se premikali in nerazločna govorica je šumela skozi okna. Sklonila je glavo in pogledala na vse strani okrog hiše. Po zidu je plezala brajda in tik pod njo so goreli temnordeči nageljni; bili so kot kri. Odrgala je velik cvet in nevede si ga zateknila v kito.

Pod seboj je zaslišala korake; prihajal je Mavra s klarinetom pod pazduho. Hodil je trdo in pokoncu in stiskal obe roki v hlačna žepa; kučma na glavi se mu je izoževala v pokončno štulo, da je bil videti še višji. Naslonila se je skozi okno in si popravljala lase; po obrazu ji je zdrknil nageljni cvet in plaval na tla. Pogledala je za njim, a tedaj ji je šinila kri v glavo. Šandor je stal pod oknom in roža je gorela v njegovih rokah. Obrnil je svoje oči proti njej; topel žar je sijal v njih, kot bi gorela solza, bleščeča in vdana. Snel je klobuk in izginil za zidom.

Barica je omahnila v sobo in pritisnila vroče čelo ob steklo. Smehljala se je in njen smeh je bil podoben joku. Zakaj sem stala ob oknu, se je vpraševala. Zato, samo zato, da bi videla Šandorja! Mislila je včasih, da ga bo pozabila, da si ga iztrga iz spomina, a njeno srce se je uprlo lastni volji in ljubilo, ljubilo goreče, blazno. Srce je koprnelo po njem in ga pričakovalo. Vrgla se je na posteljo, da čez hip zopet vstane, gledala je v polje, oči so bile slepe. Nagnila se je skozi okno, se takoj vzravnala in hitela proti durim. Hotela jih je odpreti, se premagala in sedla na stol.

V gostilni so zapele gosli, Barici ni bilo miru.

Mati jo je poklicala in poslala v mesto. Oddahnila si je in skoro bi poljubila mater samega veselja, da sme od doma. Poletela je na cesto, ali kot bi jo kdo butil v prsi, se je ustavila sredi teka. Ustavila se je in se ozrla proti domu; skozi okno se je bleščala rdeča luč, in Barica je stala in gledala in menila je, da vidi Šandorja.

Vračala se je iz mesta naglo kot preplašena ptica. Vsa zasopla je planila v vežo. Mati se je čudila, zakaj je tako bežala. Ali jo je kdo podil? Njo je oblival stid in ne vede kdaj je stala med gosti... Nikdo je ni opazil, le gosli so jo pozdravile, zadržtele in zavriskale.

Mavra je kazal gostom svoje umetnije in pravil začudenim kmetom, kako zna čarati. Zahteval je od njih, naj mu odsekajo glavo, in videli bodo, kaj zna cigan!

Barica je stopila k oknu, in ko se je ozrla na Šandorja, se je spomnila svojih sanj, ki so se ji ponavljale vsako noč. Videla ga je z razkranim čelom in po licih oblitega s krvjo. Hodil je po temnem polju in držal v rokah gosli; strune so same pele na njih, a tako otožno in bolno, da je v spanju jokala in je bila zjutraj blazina vsa solzna pod njeno glavo. In sanje so bile tako žive, da ti je pesem ostala v srcu, in še pri belem dnevu je slišala oni čudoviti, koprneči napev. Zopet drugo noč je stopil Šandor prednjo in ji pokazal gosli. Namesto strun je bilo razpeto na njih trepejajoče srce...

Šandor ni več igral; gledal je Barici naravnost v obraz. Povesila je oči, a videla je popolnoma natanko njegovo lice in zdelo se ji je še lepše. Videla je njegov smeh, kako so mu kipele in trepetale ustnice, in njo je navdala sladka slast. Ah, saj je še radost na svetu, še cveto rože, in njen nagelj si je bil del Šandor za klobuk. A Barica je že mislila, da ni na svetu več veselja, da ni več lepih časov.

„Kaj pa ti tukaj? Ali še ne greš spat?“ Oče jo je zapazil od mize. Pogledala ga je začudeno, potem se je spomnila, da ne bi smela v hišo.

„Ali ne vidiš, da nimajo vina?“

Nocoj je bilo manj gostov; ni bilo Jošta, ki se je bil med tem oženil, in govorili so, kako je bilo na njegovi svatovščini. Nevesta se je menda silno jokala, kadar je zapel Šandor, in vpričo ženina in svatov je prišla k njemu ter ga poljubila.

Za mizo je sedel, nocoj tudi star kmet, zelo dobrovoljnega lica in redkih, popolnoma belih las. Smejäl se je kot otrok. Upijani se je že bil in klical venomer nad Mavro s tenkim glasom:

„Ti, Mavra, zakaj pa tiste ne zagodeš, ki sem te jo jaz naučil? Kar plesat bi šel.“

„Zagodi jo, drugače ti damo piti vode!“ so se smejali kmetje.

„Katero naj zagodem, možje?“

„Tisto, na katero zna Jernej plesati. Okrogla mora biti!“

Mavra je po vrsti poskusil na pet načinov, a Jernej je samo majal z glavo in vpil:

„Nak, ta ni prava, kaj pa misliš, o, o!“

„Zagodi tisto, ki je prava, drugače te ženemo na vodo!“

„Saj res, na vodo ž njim, naj se napije!“

„Nehaj, odloži piščal!“ Kmetje so se šalili in kričali nad Mavro, ki je napenjal lica ter strahovito godel sebi na veselje in žalost.

Stari Jernej je prišel izza mize in se postavil na sredo izbe. Začel je nerodno prestavljati noge in kazal ciganu, kako naj gode.

„Kaj boš sam, Jernej, ponudi se Barici! S teboj pojde rada plesat!“

„Pa res, ali kaj poreče Šandor?“

„Ne bo nič, Jernej, Barica je Šandorjeva!“

Gostje so bili dobre volje. Krčmar je sukal kozarec po mizi in videlo se je, kako vre po njem.

„Pustite to stvar na miru in pijte! Saj ni vredno besede.“

„Oho, pogledjte no Šandorja, kakšno rožo ima za klobukom!“

Zidar Matej je nosil jezo s seboj še od zadnjič.“

„Kot da gre v svate!“ se je zasmel mešetar.

„Vidiš, sosed, in takšni nageljni cveto samo na tvojem oknu.“

„E, Barica že ve, kaj lepo diši, in Šandor je dečko!“

Krčmar je zrastel in treščil kozarec v Mateja.

„Kaj gasiš, kar te ne peče?“

Potem je poiskal z očmi Šandorja, zahrumel ter skočil k njemu. Zgrabil ga je za ramo, nesel po izbi in sunil ž njim ob vrata, ki so se odprla. Zagnal ga je zviškoma ven. Stopil je po gosli in jih treščil za njim.

„Punca, ali naj še tebe zalučim za ciganom?“ Oziral se je okoli sebe, Barice ni bilo več v sobi. Gostje so odšli drug za drugim in kmalu je luč v hiši ugasnila.

Zunaj je bila temna noč. Nad zemljo se je plazil veter in vrbje ter jelševje niže ob reki se je vilo in treslo nad valovi. Iz vode je vstajalo temno šnmenje in včasi se je zaslišal od one strani tugujoč glas, kot bi nekdo zablodil in zaklical na pomoč. Po nebu so se lovili črni oblaki in bežali za gore.

(Konec prihodnjič.)

Po istem tiru.

Spisal Jos. Frančič.

(Dalje.)

V.

rce jo je bilo speljalo, da je šla, kamor bi ne bila smela iti . . .

Od tistega božičnega dne ji ni bilo več mirno . . . Vleklo jo je neprenehoma k njemu, neprenehoma ji je koprnelo po njem . . . Moj Bog, koga naj posluša človek, ako ne

lastnega srca? Kdo naj mu hoče dobro, ako ono ne? . . .

Čula je nekoč, da je človek sam sebi najhujši sovražnik. Ni umela tega in smešno se ji je zdelo.

In vdajala se je sladkim zahtevam svojega srca, pogrezala se v razkošnost, ki ji jo je povzročala misel nanj, sledila sili, ki je bila del njenega lastnega bitja in kateri ustavljati se je ni nihče — učil . . .

Pač se je spominjala materinih besed: „Kaj ne, ti ne boš taka kakor tvoja sestra, ti mi ne storiš, kar mi je storila ona?“ Ali v kaki zvezi naj bi bilo to s hrepenenjem njenega srca? . . . In kaj je vedela ona o krivdi svoje sestre? Mati ji nikdar ni povedala, v čem se je pregrešila, in kdo drugi tudi ne, ker z nikomer takim v dotiko prišla ni . . .

Včasi se ji je dozdevalo nekaj . . . Včasi jo je obšla neka slutnja . . .

„Boj se moških! . . .“

Groza jo je izpreletela včasi, če se je spomnila na ta opomin materin . . . Neki glas ji je rekel v prsih, da bi morala ubogati mater . . . Ali kako? Če pa tistih lepih, modrih oči pozabiti ni mogla, če ji je pa že pri sami misli na tisti prijazni nasmehljaj njegov tako radostno utripalo srce! . . . Ah, kako, kako ji je koprnelo — kako jokalo po njem!

Vedno, vedno so jo zanesle noge proti oni strani, kjer sta se bila srečala . . . in neko čudno domotožje je občutila neprenehoma po onem mestu, kjer ga je bila videla prvokrat. Dostokrat, če jo je mati kam poslala, je zavila daleč na okoli, samo da je prišla ondi

mimo, a potem je tekla domov, da bi se materi ne zdelo preveč čudno. Saj ji je često očitala, da hodi predolgo . . .

No, mati jo je imela rada in hitro ji je odpustila!

„Veš, mama, zazabila sem se malo!“ — Samo to je bilo treba reči in dobro je bilo.

Tako se je bilo dogodilo, da sta se nekoč zopet srečala. In zopet je vpri tiste svoje modre oči tako ljubko vanjo in zopet se ji je tako prijazno nasmejal. Njej pa je sladka zavest prešinila srce, da mu je všeč, in v nepopisni slasti ji je drhtelo mlado telo . . . Poslej sta se srečevala pogosteje. Prišlo je bilo vse tako samo ob sebi! . . . Doznala je bila, da hodi iz pisarne in v pisarno ondod, doznala tudi čas, kdaj hodi. Ko pa je to vedela, ji ni bilo več težko, urediti stvar tako, da sta se videla večkrat. Treba je bilo iti zdaj po to, zdaj po ono reč, odzvati se je morala vabilu zdaj te, zdaj one prijateljice, a mati — kako bi bila odrekla kaj svoji edinki? Privoščila ji je rada malo prostosti!

„Saj ubogi otrok itak nima nič dobrega pri meni!“ je rekla sama pri sebi. „Naj gre, naj se razvedri!“

Ali nikdar je ni pustila od sebe, da bi je ne bila s solznimi očmi stiskala k sebi, in vselej jo je opomnila:

„Pa lepo se vedi, Dragica, veš! Lepo se vedi na ulici in v družbi, da ne bo mogel kdo reči, da . . .“

„Da, da, mama!“

Mater je popolnoma pomiril ta: „Da, da!“, ona pa je odhitela, kamor jo je tako mogočno gnalo kopnenje . . .

In tako je prišlo polagoma vse, kakor pridejo pač take stvari . . . Čim večkrat ga je srečala, čim večkrat je vpri svoj pogled vanjo, čim večkrat se ji je nasmehnil, tem bolj ji je vzplamtevalo tisto njeno nedolžno, tisto njeno nevedno, a vendar sluteče in mogočno čuteče srce . . . Kadarkoli ga je uzrla, ji je zalila kri lica, da je žarela kakor mak sredi rumene pšenice; vse se ji je vrtelo v glavi, omahovala je in noge so jo posili zanašale k njemu . . . Včasi ni umeti mogla, zakaj bi se ga ne smela okleniti vpricho vseh ljudi, zakaj bi ne smela stopiti tja k njemu ter mu razodeti, kako si ga želi njena duša, kako koprni, kako sanja o njem . . . Saj je bil vendar on tisti . . .

Nekoč sta si prišla tako blizu, da so se doteknile njune roke, ko sta šla drug mimo drugega. Zgodilo se je to slučajno, a njo je prešinila sladka groza in še bolj je bila zmedena nego sicer in v tej svoji zmedenosti se je zopet ozrla za njim . . . Pa tudi on se je ozrl!

Tistikrat se je skoro prestrašila njegovega pogleda. Več ni bil tako mil, neki čuden ogenj je odseval iz njega in tudi njegov nasmehljaj je bil drugačen nego sicer. Ali ko je bil izginil izpred njenih oči, je hitro pozabila na to in prikazal se ji je zopet tak, kakor ga je videla prvič, kakor si ga je želela njena duša . . .

„Ah, to bode . . . to bode mamica vesela, ko zve, kakega čestilca imam, ko pride in jo poprosi, da me sme odvesti! . . .“

Tako si je mislila često po tihem in drhtela je veselja in nebeška blaženost ji je polnila srce.

„O, to bode veselje, to bode sreča! . . . In mogoče je bogat in meni in moji mamici bo dobro!“

In hodila je še dalje po prepovedanih potih, ne da bi se bila zavedela, da ravna zoper materine opomine, da ravna zoper lastne sklepe in obljube . . . In prišlo je polagoma vse tako, kakor pridejo pač take stvari! —

Nekega večera sta se srečala ob voglu hiše, ležeče ob križpotju. Ona je zavila v ozke, temne ulice, ker se ji je mudilo in je imela tod najkrajšo pot do doma. On pa se je naglo ozrl naokrog in krenil za njo. Bilo je deževno vreme in zato malo ljudi zunaj. Mlado dekletce, ki hodi na večer samo okrog in ki zavije v ozke, samotne ulice — zamikalo ga je to! Požuril se je in jo dohitel . . . In tistikrat sta prvič govorila, prvič si stala tako blizu nasproti, da sta se dotikala drug drugega, čutila drug drugega sapo . . . On je takoj uvidel, da se je motil v svoji sodbi, a to mu jo je delalo še mikavnejšo in je le še bolj podžigalo njegove želje . . .

Z veliko previdnostjo je segel po žlahtnem cvetu, postopal je z vso previdnostjo in obzirnostjo, stremeč za končnim ciljem. Ona pa se je divila njegovim sladkim govoricam in njeno srce se mu je v hvaležnosti odpiralo . . . odpiralo, kakor se odpira rožni cvet po hladni noči solnčnemu žarku.

Kadar sta se še srečala poslej, da ni bilo nikogar blizu — in skozi tiste ulice je prihajal le malokdo — vselej se je ustavil in jo ogovoril.

„Aha, sva že zopet skup!“ je vzkliknil nekoč: „Nič vam ne pomaga, gospodična, če tudi bežite pred menoj!“

Ah, ona, da bi bežala pred njim! Zdelo se ji je, da mu mora še očitneje pokazati, kako ga ljubi, kako misli noč in dan nanj, kako ga iščejo želje njene duše vedno in povsod! In še vdaneje so se vprle njene oči vanj in njene mladostne grudi so zavalovile, da je moral opaziti njeno razburjenje . . .

Naposled je vedel, da je samo še na njem, kdaj utrga divni cvet . . .

Dala mu je brez pravega preudarka beseđo, da pride. Ah, dala bi mu bila življenje, če bi bil zahteval, pa naj bi se upirala taki zahtevi? Posledobno so se ji pač vzbudili dvomi. Zaspati ni mogla tisti večer. Groza jo je izpreletela vselej ob misli, da bi prestopila prag njegovega stanovanja. Ni ji bil jasen vzrok, ni vedela, zakaj bi se bala, a slutila je, da stopa na nevarno pot. Materini opomini so ji hodili na misel, in dasi jih tudi sedaj ni umela, je vendar čutila, da ti opomini niso brez pomena, da imajo temveč svoj zmisel. Hud boj se je lotil njenega srca, ljubezen do matere in ljubezen do njega sta se borili v njej . . . V tem mučnem stanju se ji je parkrat na glas zaihtelo, da jo je mati prestrašena vprašala, kaj ji je . . . Toda ona se je potajila in mati je mislila, da joče v sanjah . . .

Šele proti jutru je bila zaspala. Ko pa se je precej pozno zbudila — mati jo je pustila vedno spati, dokler je hotela — je bila pomirjena. Pomisleki, ki so jo še po noči plašili, so se ji zdeli malenkostni in smešni. Več ni mogla misliti, zakaj ne bi smela iti, kaj bi bilo napačno na tem, ako mu izpolni željo. Ali ni bil on mar njen prihodnji, ali ni bil mar on tisti, ki ji bo živeti celo življenje ž njim skup? Pa da ne bi smela zdaj za par trenutkov k njemu? . . .

Celo življenje . . . celo življenje, ah, kaka slast, kaka sreča! . . . Kako, kako bo vesela mamica, kadar zve, kadar bo čula . . . Samo, da bi ji že rekel skoro! No, morda ji reče baš danes, morda jo je baš radi tega prosil, da bi prišla! . . .

Vse take misli so ji rojile po glavi, a imela jo je tudi neutešna radovednost, da bi videla njegovo stanovanje, da bi natančneje pozvedela, natančneje se poučila o tem in onem — dognala, kdo je ta njen prihodnji . . .

V hipu, ko se je poslavljal od matere, jo je še enkrat zaskrbelo, nekaj težkega ji je leglo na srce in obenem se ji je storilo milo za mater, ki jo je tako ljubila, pa jo je varala, govorila ji neresnico. Očitala si je, da ji je bila dozdej vse zamoščala. Bilo ji je, kakor bi morala poklekniti pred njo, prositi jo odpuščanja in razodeti ji vse. A tedaj se je spomnila zopet: „Mamico vznemirja vsaka stvar! Čemu jo begati, ko ni vendar na vsem prav nič! In iti moram, ker sem obljubila!“

In šla je . . .

Šla pa je pozneje še večkrat. S težkim srcem, slabo vestjo je hodila . . . Po najbolj ozkih, skrivnih in zapuščenih ulicah se je plazila, kadar je šla . . . V tla je zrla in nikomur se ni upala ozreti v obraz . . . Bala se je ljudi, celo takih, ki je niso poznali. Prišlo ji je bilo spoznanje, vedela je, zakaj jo je svarila in opominjala mati, dasi se ni še zavedala vseh posledic svojega početja . . . Zavedala se je samo toliko, da hodi, kamor bi ne smela hoditi. Kadar se je vrnila od njega, je jokala in se kesala . . . Po cele noči je prebdela in si očitala . . . A v tem, ko je pretakala solze in obljubovala, da ne pojde več, se je veselila trenutka, ko bo zopet storiti mogla, kar je zdaj objokovala! Čimdalje bolj je plamtelo njeno srce, čimdalje bolj je bilo priklenjeno nanj in grozna ji je bila misel, da bi enkrat ne mogla, da bi kdaj ne smela več k njemu . . .

(Konec prihodnjič.)

Pesem o nas.

Sred poljane mračne križ lesen,
v vihri nanj je sela jata vran —
Nad oblaki je ugasnil dan,
čez poljé požeto gre jesen.

V vihri stopa potnik zapoznel,
ustavi se pri križu mu korak,
z roko je tresočo križ objel —
Kam zablodil je v brezmejni mrak?

Prebudila se je jata vran,
z grozo gre čez polje njen krohot —
In takrat je potnik videl pot:
sred grobov je, grobu že prodan.

In pod križ je legel v večno noč
in ni videl zarje zlatih dni,
pustil je brez boja srčno kri —
Pesem pel mu vran krohotajoč . . .

Vojeslav Molè.

Književne novosti

A. Aškerc: Junaki. Epske pesnitve. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1906. Cena broširani knjigi 3 K, elegantno vezani 4 K 50 h.

Ivan Cankar: Nina. Založil L. Schwentner, v Ljubljani 1906. — Cankar se ves čas svojega umetniškega delovanja, odkar se je postavil na lastne noge, ni dosti zmenil za čitajoče občinstvo in je s čimdalje večjo in suverensko samozavestjo hitel naprej, kamor je mislil, da ga vleče njegovo umetniško srce. Seveda je množica zaostajala in nič ni pomagalo, da so kritiki vedno vpili za njim, naj se ozre, naj poda roko — narodu. Cankarju pa je ob tej rodoljubni skrbi kvečjemu zaigral okrog usten ironičen nasmeh, ki ga ni prav nič motil pri krepki hoji po vzpenjajočih se stezah. Včasih ga je pripeljala pot na prijazno zelenico, kjer so rasle poleg planik tudi navadne cvetke, ki si jih je zataknil za klobuk, zavriskal in zažvižgal, kakor delajo slovenski fantje po vaseh. Brž se je vzradostilo srce kritikom, češ, spametoval se je, počakal bo, da hodimo enakim korakom, ki se prilega našim pretolstim ali presuhim bedrom. Ali komaj je začutil smeli hribolazec hrkajoče odkašljevanje množice za seboj, že je imel pot pod nogami in je čilo stopal po stezi, ki je strmo držala med skalovje. Razočarani so bili že samo kritiki, kajti takozvani narod je bil vesel, da se je smel izpočiti na prijetni zelenici, ki vendar ni — pod morsko gladino. Vendar smo bili ponosni na izvršeno pot! Cankar pa je stopal po strmih in neuhojenih stezah, koder se še ni brusila slovenska peta. Tuintam se je prikazal opazovalcem izza skalnatega roba, se malo ozrl, malo oddahnil in zopet stopal. Včasih pa ga je objela megla, kakor je pač navada v planinskih višinah, in morda je pogrešil trdnih točk, kjer bi se orientiralo njegovo oko. Morda ga je za hip tudi obšel dvom, morda ga je zabele v tej osamelosti sredi trdnih skal in meglenih oblakov; včasih ga je morda zaskrbelo radi daljnje poti, če se ne konča s prepadom, in ni izključeno, da si je zaželel človeka, saj je človek človeku vendar najboljši kompas. Ali potegnil je oster piš, megla se je razdelila, svet krasote in svetlobe se je odkril strmečemu očesu, srce pa je zatrepetalo, prevzeto od čarobnih oblik in barv, ki so se v deviški lepoti kazale umetniškemu pogledu.

Če morda ta prisposoda pojasnjuje Cankarjevo umetniško pot, tedaj so plodovi meglene višine dela à la Hiša Marije Pomočnice, Gospa Judit itd. Skoraj v neprodno meglo pa se je zavil fantastni pisatelj z najnovejšim proizvodom, z Nino. Vztrajajoč na svojem kritičnem stališču, nočem učiti umetnika, kako bi bil moral pisati, pač pa odklanjam delo, katerega vsebine niti približno pri vsem trudu nisem mogel s sigurnostjo ujeti. Priznati moram, da sem po vsakem branju drugače tolmačil te sfingične pripovedi anonimnega junaka, da, mislil sem celo, da so to le gole fantazmagorije blaznega človeka, kateremu je bila dodeljena kruta milost, pred svojim koncem še enkrat gledati žalostne podobe prebitega in ubitega življenja. Šele risba ob koncu knjige in epilog sta me prepričala, da mora biti vendar položena v to delo jedrnatejša in filozofska ideja. Morda je sploh risba res najboljši tolmač misli, ki giblje in nosi dejanje, ki se giblje skoraj izključno v abstraktnih sferah duševnega življenja. Narisana pa je smrt s prekrizanimi rokama, sedeča na kupu knjig, držeča v desnici skrhano koso na tla oprto; z velikimi latinskimi črkami stoji zapisana zgoraj beseda — finis.

Torej smrt — konec! Umirajoči Kette pa je pel: „In smrti ni! Jaz vidim le življenje,“ in v tem tiči vsa modrost tega, kar imenujemo življenje in smrt. Posameznik premine, ali zakaj pozabimo, da je mineval, ko je živel? Zato ne, ker tega niti vladar duh, niti sosednji atomi niso spoznali kot kaj nenaravnega, kot nekaj proti življenjskemu principu naperjenega. Isto je tudi s človeško družbo in najbrže z vsem, kar imenujemo življenje. Kdo ve, kje so meje življenju, kdo more določiti, kje so meje telesu in duhu, kje in kako se dotika živa ali organizovana materija s takozvano neživo. Zato pa življenje samo nikoli ne more modrovati, dokler živi življenje celote, dokler se ne postavi v nasprotje s celoto. Zato se starec čudi, da tako mladi mrjo, ko sam ne čuti starosti, zato se grobokopa nad sveže izkopano jamo režita in smeje vstajata iz nje, nad katero bosta brez vseh nevšečnih misli s tekom zaužila obed, kamor ga jim nese rdečelična mlada žena. Čemu neki ne! Ali hrani kako grozo jamica, v katero pogrezne kmet spomladi žitno zrno, da premine, ko je dalo svojo življenjsko silo podobnim stvarom povečano in pomnoženo? Človeštvo kot skupina sploh ne modruje, ampak živi krepko in nepremakljivo življenje nerazdeljeno in enako.

Šele tisti modruje, ki ga je kakršnakoli sila pahnila iz ravnotežnega razmerja s celoto, kar pa je nenormalno, recimo — nezdravo. Šele oni spozna, da reka teče mimo njega, ki se je postavil na breg. Odtod tudi izvira tragični pojem usode, ker se namreč posameznik meri s celoto, kar pa je življenjska in logična hiba.

To pa je sploh le prikazen človeškega življenja, ker le človek ima to sposobnost, da stavi sebe ne le v kontrast z ostalim življenjem, ampak tudi v nasprotje s celoto bitij svoje vrste. Prvo je mogoče, ker se čuti sam kot središče posebnega sveta, drugo, ker se je samoohrana pri človeku postavila v nasprotje z ohrano celote. Obe stališči sta izvir neskončni bedi, ker prvič išče človek opore za vlado lastnega sveta izven sebe, nato v sebi, v notranji koncentraciji, drugič ker posameznik pod pretvezo, da se bori za osebno in družabno srečo in svobodo, skuša v resnici postati le — tiran. Iz tega izvirajo nešteti konflikti, ki jim malokdo ve izvor in odpomoč. Instinktivno je iskal človek, ker je bilo neizogibno skupno življenje, omejitve tem konfliktom in je našel zoper višje ali notranje konflikte moralo, zoper zunanje ali gmočne zakon, oboje pa se po časih in narodih izpreminja in torej nima nič opraviti z direktnimi, od višjega bitja danimi predpisi.

Predstavljajoč življenje po najskritejših in najsplošnejših silah, ki je gibljejo je umetnost izkoristila te višje konflikte v svoje namene, in človeštvo se je pač po naravni sposobnosti in po podedovanih tradicijah navadilo smatrati take konflikte za lepe in koristne za moralno stran svojega bitja. Ker pa smo prej rekli, da konflikt nastane le radi tega, ker se slabejša moč po krivici postavi po robu splošni, torej absolutni, zato mora posameznik podleči, in iz tega je izvirala vsa klasična dramatična umetnost. Moderno razumevanje in reševanje konfliktov torej pomeni pravzaprav površnejše tolmačenje, ker se da voditi navideznim učinkom pouličnega življenja. Seveda je to opravičeno v duhu časa, ker danes hitreje, torej površneje živimo. V tej luči Cankarjeva filozofija, ki ji včasih po pravici očitamo fatalizem in cinizem, ni tako grozna, zato ker se giblje na površju, ker ne gre stvari nikoli do dna, marveč zstopa umetnik vedno stališče posameznika ali manjših skupin, ki je navadno izraz njegove osebnosti. Pač pa utegne prispevati ta filozofija k površnemu razumevanju življenja, ima poleg tega vso sposobnost, da vceplja lahkomišelnemu čitatelju nekako apatijo in malodušnost, ker pisatelj s svojo blestečo zgožornostjo, z bogastvom svojih poetičnih podob in smelo izrečenih globokih misli frapira in se lahko zdi, kakor da ni apela proti njegovemu razumevanju stvari.

S temi vsticami sem sicer malo globlje posegel v Cankarjevo filozofijo, mislim pa, da sem tudi očrtal okvir, v katerem se giblje dejanje njegovega pričujočega spisa. To dejanje je pravzaprav revno in obsega skoraj izključno človeško notranje življenje, vendar je ideja, na kateri sloni delo, splošnega človeškega, narodnega in osebnega pomena. Junaka sta pravzaprav dva: brezimni pripovedovalec in njegova ljubica, napol otroška Nina, ob katere postelji sloni on in ji v sedmerih večerih razklada hipne misli in želje, kakor tudi spomine iz preteklih dni. Oba sta negativni količini, oba človeka, ki ju je vrglo valovje življenja na prod, kjer mislita, da sta rešena, govorita o vstajenju in boljši bodočnosti, a sama nista v srcu prepričana o možnosti tega — čudeža. Da, čudež bi bil, da bi kdo sam sebe za lase potegnil iz močvirja, saj sta oba bolna na duši in telesu, oba oblatena od greha in mislita, da sta rešilna angela drug drugemu. Kdor je rojen v nizkoti, ta spada v mrak in temo, po kateri hrepeni srce, dasi ustnice drugače govorijo. In tragični boj spoznanja in poslednjega trpkega razočaranja, to je glavni predmet Cankarjevi umetnosti, ki jo razvija v sedmerih poglavjih. A ker je nezdravo srce, so nezdrave tudi misli; razgreta domišljija, od furij smrtnega strahu gnana in mamljena od upa pogrezajočega se človeka, bega kakor nemirna vest od sedanosti v prihodnost, od prihodnosti v preteklost, od resnice k izmišljotinam, od mračnega hipa k neveseli, ali od časa okrašeni preteklosti. To je moral biti edini razlog, da je Cankar tako nejasen, da mu begajo misli kakor žarek, ki ga odbija zrcalo v roki igrajočega se dečka. Da, to je realistika čuvstev in misli, ki pa se vendar ne dado z današnjimi sredstvi — fotografirati, kar bi moral vedeti umetnik, ki je odvisen od svojih sredstev.

Okoli tega fantastno nestalnega jedra so nanizane vsakojake podobe, ki so često kaj v lahki zvezi z dejanjem, in baš te partije so včasih, ker so poetične in vendar plastično izrisane, največje umetniške vrednosti. Pred vsem treba omeniti prekrasni opis junakove mladosti in zlasti njegove simbolične poti v gozd po butaro suhljadi, pravi biser Cankarjeve blesteče umetnosti, ki ima veliko podobnost i po značaju i po tehničnem pomenu za ves umotvor s Franckino božjo potjo na romarsko goro (Na Klancu). Bolj realistično očrtana sta (v 6. noči) jetični mož in vlačugarska žena, ki se sovražita iz dna duše, in vendar vztrajata pod eno streho; ta s peklensko zlobnostjo osoljena medsebojna pazljivost ima precejšnjo podobnost s „smrtjo kontrolorja Stepnika“ (Ob zori, spisal isti pisatelj). Sploh pa so videti še mnogi drugi klasični opisi prizorov in podob iz predmetnega življenja, stvari, kjer se je izkazal Cankar tudi prej že mojstra. Končno moram še opozoriti na lepo in pretresljivo mesto, kjer je postavil pisatelj žalosten spomenik naši slovenski umetnosti, rišoč velikansko, črno hišo ob leni vodi, ki jo imenuje — veliko mrtvašnico. To je tisti dom, iz katerega je izšel tudi junak naše knjige, to je zgradba, kjer je živel tudi Peter Novljan, tam pa sta hrepenela in umrla tudi Kette in Murn — na isti postelji, pod isto rdečo odejo v revščini in zapuščenosti. Sem se misli vrniti vsaj enkrat pred smrtjo tudi naš junak, saj kdor je enkrat bil notri, ta vzljubi ta mrki dom in hrepeni po njegovih mračnih, vlažnih prostorih, in kamor gre, hodi za njim ta brezmejna mrtvašnica.

To so zamolki akordi, ki nam zvene na uho iz te knjige; niso povsem novi, a pristni Cankarjevi so, ki so se enkrat zmedli in zapeli v strašni disonanci. Enoлично zvene sicer in skoraj dolgočasna je sedmerovečerna povest enega človeka z enim glasom, dasi se hitro in včasih prehitro ter neposredno menjavajo slike. Morda je bilo treba umetniku iz kakršnegakoli vzroka, da je vsul na nas to neurejeno in mračno bogastvo svoje fantazije, kakor je potrebno, da oblaki preprežejo jasno nebo,

da grom bobni, da buče vetrovi, ker po nevihti je zrak toliko čistejši, dol in gora pa nam odsevata v prerajeni krasoti. Že se napoveduje novo Cankarjevo delo, dostojno njegovih najboljših proizvodov.

Dr. Iv. Merhar.

„**Tilho in drugi**“. Zbirka humoresk in satir. Spisal Ferdo Plemič. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1906. Cena broširani knjigi 2 K, elegantno vezani 3 K. O tej knjigi še izpregovorimo.

„**Talija**“, 23. Zbirka gledaliških iger. Ureja Fran Govékar. „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. Ta zvezček prinaša šaloigro „Cigani“, spisal Jakob Dolinar, in stane 80, po pošti 85 h.

Dr. Fr. Ilesič: Novomeški prošt Fran Nikola Peršič. (1790—1797) Slika iz jožefinske dobe ljubljanskega nadškofa Mihaela barona Brigida. — Odtisk iz „Izv. Muz. društva za Kranjsko“. — Ljubljana, 1906. Natisnila J. Blasnikova tiskarna.

„**Slovenski sokolski koledar**“ za leto 1907. Uredil Miroslav Ambrožič, vaditelj „Sokola“ v Ljubljani. II. letnik. V Kranju 1906. Izdal in založil vadiateljski zbor „Sokola“ v Kranju. Tisk J. Blasnika naslednikov v Ljubljani. Cena temu ročnemu in jako praktičnemu koledarju, ki obsega tudi več Sokolstva tiščočih se člankov, je 1 K, po pošti 1 K 10 h. Dobiva se pri izdajateljih v Kranju.

Leposlovna knjižnica. I. zvezek: Razporeka. Roman, francoski spisal Pavel Bourget, preložil A. Kalan. Založila „Katoliška bukvarna“ v Ljubljani, tiskala tiskarna „Kat. tisk. društva v Postojni“. Cena broširani knjigi 2 K, vezani 3 K, po pošti 8 h več. Leposlovna knjižnica izhaja četrtletno. Prinašala bo v prvi vrsti prevode iz tujih literatur, a ne izključuje tudi izvornih del. — Prvi zvezek je čedno opremljen.

Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za leto 1907. so sledeče: 1. Zgodbe sv. pisma, Slovencem pričel razlagati dr. Frančišek Lampe. 13. snopič. Spisal dr. Janez Ev. Krek. 2. Sveta družina, vzor krščanskim družinam. Nauki in molitve v posmno in češčenje sv. družine nazareške. Spisal J. M. Seigerschmied. 3. Koledar „Družbe sv. Mohorja“ za leto 1907. 4. Uporniki. Povest. Spisal Ivan Lah. „Slovenskih Večernic“ 58. zvezek. 5. Lešniki. Knjiga za odraslo mladino. Spisal Jožef Stritar. 6. Pri severnih Slovanih. Poto-pisne črtice s slikami. Spisal Josip Lavtižar.

Dr. Ivan Žmavc je zasnoval novo socijalno teorijo, slonečo glavno na prirodnih vedah in energetiki. Naslov dotičnemu spisu je: *Elemente einer allgemeinen Arbeitstheorie. Beiträge zur Grundlegung einer neuen Wirtschafts- und Rechtsphilosophie* in je izšel kot 48. zvezek „Berner Studien“, ki jih izdaja vseučilišni profesor dr. L. Stein. Cena 1 M (1 K 20 h).

Viljem Rohrman: Kmetijsko gospodarstvo. Cena vezanemu izvodu 1 K 60 h, po pošti 20 h več. Založila „Zvezna trgovina“ v Celju, pri kateri se knjiga tudi dobiva.

Dr. Franc Simonič: Slovenska bibliografija. I. Del: Knjige. (1550—1900). Izdala in založila „Slovenska Matica“. V Ljubljani 1905.

To je ena izmed tistih knjig, ki se do nje popne zase vsak narod le tekom vsakih 100 let, ali morda niti v takih obrokih ne. — Takozvano občinstvo korači mimo nje, ne da bi jo ošinilo s pogledom, a vsak raziskovalec slovstva in kulture sploh jo jemlje vedno in vedno v roke. Taka knjiga je, zanj isto, kar za planince seznamek markiranih potov, in opravlja isti dvojni posel: ona mu prvič pokaže, kar je že storjenega dela, in ga drugič s tem opozarja, koliko dela še njemu preostaja. Oboje je za vsakega delavca, ki hoče več nego delati brez smotra, temeljne važnosti.

Dobra bibliografija je v današnjih časih, ko se tako ogromno mnogo tiska in tako hitro pozablja, neogibno potrebna za vsakega, ki se peča s spoznavanjem literature; ako za njo ni poskrbljeno, skrbeti mora za njo vsak sam, kolikor pač more. Veliki narodi so v tem oziru izvečine dobro opremljeni s poročili v listih vseh strok in s posebnimi bibliografskimi objavami; ko bi teh pripomočkov ne bilo, bi bil nemogoč pregled čez njih sodobno slovstvo. Slovenci nimamo sistematskih bibliografskih poročil; vse je prepuščeno dobri volji in naklonjenosti naših listov, ki res v tem oziru precej store; a podjetje „Österr. Bibliographie“, ki je nameravalo izdajati bibliografije vseh avstrijskih narodov, je, žal, kmalu prenehalo.

Nič manj važni in potrebni, kakor take tekoče bibliografije, so bibliografski zborniki, ki zbera vse natisnjene, včasih tudi rokopisne slovstvene proizvode za daljšo dobo, morda celo za ves razvoj kakega naroda in njegovega slovstva. K takemu zborniku se zateka strokovni pisatelj pri vsakem svojem delu; često pa opravlja tak zbornik tudi važno vlogo pri reprezentaciji kakega naroda: kažoč na število knjig, zbranih v njem, more vsak zastopnik naroda konkretno dokazati, da je narod produktiven tudi na tem polju. Taka knjiga je nepobiten argument! — Glede take bibliografije smo bili Slovenci doslej na zelo slabem. Čopova-Šafařikova se končava baš tam (1831.), kjer se pripravlja procvit našega slovstva; iz poznejše nimamo nič sistematskega več. Z dr. Simoničevu bibliografijo pa smo dobili knjigo, ki obsega zbornik sploh vseh slovenskih knjig tekom našega književnega razvoja (1550—1900). To uvažujoč, spoznamo neprecenljivi pomen te knjige; ona je opravila za to dobo posel, ki se pač ne bo opravljal nikoli več, ker je opravljen. Le izpopolnjevala bo se še morda tuintam za kak drobiž in treba bo delo nadaljevati.

„Slovenska bibliografija“ ima izrečno naslov: „Knjige“, t. j., tam so zbrani naslovi le samostojnih slovenskih spisov; izšel pa bo še „drugi del“, ki obsega tudi mnogobrojne članke.

Da je ureditev knjige izborna in izbor točen, to se razume pri strokovnjaku, kakršen je dr. Simonič, samo ob sebi. Ko sem pred 4 leti (l. 1902. v „Popotniku“ in malo prej v „Zvonu“) nekaj malega pisal o slovenski bibliografiji, se mi ni sanjalo, da bomo v tako kratkem času mogli pozdraviti tako fundamentalno delo, kakor leži zdaj pred nami. Zdaj, ko imamo do l. 1900 popoln seznamek knjig, je nujno želeli še to-le: v krajših obrokih, n. pr. po preteku vsakih 10 let, naj bi se izdajali zaporedni dodatki k tej bibliografiji; tako bi imeli vse slovensko knjištvo trajno v evidenci. Vse take zvezke naj bi zalagala Sl. Matica in jih izdajala v obliki toletne bibliografije.

Ni moja naloga preskušati popolnosti in zanesljivosti Simoničeve bibliografije; sploh bi tak posel mogel s pridom opravljeni le kdo, ki je v tesni zvezi s kako večjo knjižnico. Le en drobiž morem donesti: ko sem pred dvema letoma imel opraviti v berlinski „kraljevi knjižnici“, mi je enkrat prišlo na misel, pogledati, ima li ona kaj — slovenskih raritet. Našel sem nekaj malega in zdaj sem primerjal svoj zapisnik s Simoničevu bibliografijo. Znani glasoviti Trubarjev „Catechismus s dveima islagama . . .“, ki se nahaja v omenjeni knjižnici, je pri Simoniču točno naveden; takisto „Ta celi Catechismus, eni psalmi inu teh vekskih Godov . . .“ ter „Posvetne pesmi“ (Dajnkove) in „Slovenske pėsmi“ (Korytkove). Ni pa pri Simoniču naslednjih dveh del, ki sta vpisani v berlinski kraljevi knjižnici pod Trubarjevim imenom in ki ju slovenska bibliografija, kolikor je meni v tem trenutku znano, doslej še ni nikjer zabeležila, namreč: „Kurze Auslegung der Sonntag-Fest-Evangelien. In Crobatischer Sprache. Litteris Ciruticis (sic!). Tubing. 1563.

4° ter isto delo, pa „litteris Glagoliticis. Ibid. 1562. 4°. NB. Titulus mutilus!“ (Po knjižniškem katalogu.) Isto velja za delo: „Edni kratki . . . nauči, najpotrebnej . . . artikuli . . . stare prave Vere Kristianske . . . skroz Antona Dalmatina istlmačeni . . .“ (Naslov sem si zabeležil le izpiskoma.) — Anton Dalmatin sploh ni zastopan v Simoničevi bibliografiji, morda zato ne, ker je pravzaprav Hrvat; vendar bi bilo umestno, tudi njemu dati prostora poleg naših protestantov, ker tedaj pač niso bile merodajne današnje jezikovne meje. — Tudi onadva Trubarjeva spisa sta izostala najbrž zato, ker sta pisana v hrvaščini in celo z glagolico, ozir. cirilico. — Komur nanese prilika, naj si ogleda te knjige v Berlinu in naj pojasni njih literarno ozadje; jaz sem tedaj (l. 1904.) te podatke pobral le ob potu k drugim študijam.

Dr. Jos. Tominšek.

Hrvatsko Kolo. Naučno-književni i umjetnički zbornik. Knjiga I. 1905. Izdala Matica Hrvatska. U Zagrebu 1905.

V predgovoru nas obvešča odbor Matice Hrvatske, da je „Hrv. Kolo“ „idejni nastavak“ nekdanjemu Kolu Matice Ilirske, a izdala ga je zato, ker hoče ž njim kakor tako nadomestiti „Vienac“, češ, da tega lista Matica ni mogla podpirati brez škode za redna svoja izdanja. — Nekoliko pač tudi odtod izvira nasprotstvo „mladih“ in „Savremenika“ proti „Kolu“ in Matici; kajti zamerili so Matici njeno postopanje napram „Viencu“ (gl. Savremenik, god. I, knj. II, svez. 1/2, str. 140). — Mi stojimo kot mirni motrilci ob strani tega razpora, ki ga sicer obžalujemo kot takega, ki pa je dobro došel, ker sili obe stranki, da napejnta svoje moči: „Savremenik“ je prav dobra revija, „Glas Matice Hrv.“ je prinašal tudi jedrnate članke in „Kolo“ tudi ni na celini „veoma slabo“.

Natančne presoje vseh sestavkov v „Kolu“ na tem mestu pač nihče ne pričakuje; le obris moremo podati o knjigi, ki jo diči trinajst bolj ali manj uspehlih slik (najboljši se mi zdita Medovičeva „Madona“ in Crnčičeva „Mlada Istranka“). — Literarnih prispevkov je 25, najrazličnejše vsebine in različne vrednosti. V zadnjem oziru je seveda vsaka cena relativna. Za svojo osebo sem črpal največ dobička in naslade iz „Pogleda na razvoj hrvatske umetnosti v moji dobi“, ki ga je po svojih zapiskih spisal znani, v raznih ozirih prvi hrvaški estetik J. Kršnjavi (str. 215. do 308.). Ti spomini, pisani spretno in s krepko individualnostjo, odrivajoč vse, kar ji zavira pot, so pravcata zgodovina hrvaške umetnosti (posebno kiparstva); opremljene so s toliko anekdotami, da jih kar ne moremo deti iz rok. Prevažna je tale izjava pisatelja, ki je mnogo, mnogo izkusil (str. 255.): „Mene je nekoč silno veselilo homerično stanje našega naroda, ponosio sam se s tim, da imademo još naših rapsoda; da skute naših seljakinja izgledaju kao starogrčka odijela na arkaističnim kipovima i slikama; da naša tamburica zuji kao grčka kythara i da naš narod još na staro grčki način pjeva. Proučavanje narodnoga kućnoga obrta vodilo me je na proučavanje narodno gospodarstvenih pitanja, pa se moja radost s homeričnoga stanja našega naroda pretvorila u žalost, što smo zaostali tako, da u nas još izgleda mnogo toga, kako je kod velikih naroda izgledalo prije tisuće i tisuće godina.“ — Takisto zanimive so „Mile uspomene“ Vj. Klaića izza njegovoga urejevanja „Vienca“; škoda, da jih ni več. — Važen lit.-hist. prispevek je Milčetičev „Nikola Tommaseo“; dr. Čuka je spisal „Spomen biskupa J. J. Strossmayera“.

Izmed beletristnih sestavkov je Vj. Novakov „Iz velegradskoga podzemlja“ dovršena, pretresljiva slika; v isto vrsto stavim Viktorije Risakovičeve povest o ciganski Marti. — Tomičeva „Paka ljubav“ predstavlja perverzega kavalirja, ki ljubi tujo zakonsko ženo le tako dolgo, dokler ne obvdovi. — Kuzmaničeva

drama „Zulumčar“ je spreten posnetek iz bosanskega življenja; dr. Zaharjeva novela „Babina vaza“ je nedolžna sentimentalna stvarca, a Draženović je spisal štiri realiste prizoriče brez posebne veljave. Živa povest je Hranilovičeva „Angjin božič“; tu je zabeležena prislovica: „Vlah tri Kranjce“ (namreč ocigani). Dokaj dobro je opisal Ritig „Moje kumovanje“.

Na koncu „Kola“ je troje razprav, ki zasledujejo isti namen: seznaniti Matične bralce s sodobnim stanjem jugoslovanskih slovstev; pogrešamo le poročila o bolgarski književnosti. Imamo pa „Osvrt na hrvatsku beletristiku od god. 1900 do najnovejšega vremena“ (Jovan Hranilović), „Ocrtnajnovije slovenske književnosti“ (dr. Fran Ilešič) ter „Mlada srpska poezija i pripovetka“ (Jovan Skerlić). Vsi trije pisatelji omenjajo v uvodnih besedah, v kak namen so bili najeti, in pribijajo težkoče, Skerlić pa je tudi bistro opozoril na dva pota, ki sta bila pisateljem pri zasnovi njih prispevkov odprta, češ (str. 429.): „ili biti sasvim potpun, dati sva imena, pomenuti sve knjige, ustupiti prevagu bibliografiji, ili se ograničiti na ono, što je najvažnije, najtipičnije...“, truditi se, da se čitaocu, koji nije mnogo upoznat sa savremenim (srpskim) piscima, dade onaj utisak, koji ima jedan obrazovan i dobro obavješten Srbin, kada dobro razume dela svoje narodne književnosti. Ja sam se držao toga drugoga puta“. — Mislim, da je prav storil, ubravši to pot; njegova gladka razprava je baš do prave mere poučna. Na isti način je zasnovan Hranilovičev obširnejši in zelo poučni „osvrt“. — Drugače je zgrajen Ilešičev „ocrt“, njegov namen je očitno popolnost; zato je njegov članek brezdvomno najtemeljitejši. Prav zato pa bi ta članek pač bil dobro došel nam Slovencem, ker nam nudi nekako kroniko slovstvenega gibanja v zadnjih letih, a hrvaškemu občinstvu je bilo z „essaysko obćenitostjo“, ki se zdi pisatelju za njegov slučaj neumestna, brezdvomno bolj in najbolj ustreženo. Kajti treba je pomisliti, da tisti, ki jih imenujemo občinstvo, med Hrvati ne vedo o slovenskem slovstvu naprosto nič; občinstvo pa se ne pridobiva s „študijami“ in zbirkami, ampak s sirenskimi glasovi zapeljivo pisanih essayjev. Zato je dr. Ilešič najbrž pač ugodil baš tistim Hrvatom, na katere izrečno ni računal, namreč onim, „koi bi htjeli popuniti svoje literarno-historijske misli ili studije“ (str. 375.), torej v prvi vrsti maloštevilnim literatom, nikakor pa ne „onima, koji bi željeli čitati našu literaturu“, ki jim je pravzaprav hotel postreči. Na pravem mestu bi njegovo točno in lepo poročilo učinkovalo vse drugače. — Dodatek tem trem spisom je Cherubina Segvića „Geneza najnovijih pojava u hrvatskoj književnosti“, zanimiva študija, postavljena na široko podlago, a oslABLJENA proti koncu; tendenca se ji spozna n. pr. iz izreka na strani 450.: „Dočim se zanemarjajo stara dela, ne ustvarja novi naraščaj ničesar, za kar bi se narod ogrel, kar bi narod zgrabil, s čimer bi ugodil neodoljivim potrebam svoje duše; zato se moramo bati za bodočnost.“

Dr. Jos. Tominšek.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slovena. (Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti), knjiga XI., svezak I. Urednik dr. Drag. Boranić (Zagreb 1906). — Iz bogate vsebine te knjige, ki nam kaže v daljših in krajših spisih običaje in narodno življenje v raznih krajih Hrvaške, Slavonije, Dalmacije, Črne gore itd., naj posebe iztaknem na prvem mestu stoječo razpravo plovovite pisateljice Jelice Belović-Bernadzikowske o „Vezilački umjetnosti u Hrvata i Srba“. Pri nas se še ni našla ženska, ki bi malo več pažnje obrnila na bistvo narodnega vezenja, oziroma ki bi nam pokazala, koliko narodnih motivov se je kje očuvalo v ženskih ročnih delih preprostega naroda. Zgled Jelice Belovičeve bo to delo olajšal.

Fr.

Jovo Popović: Pjesme. Knjiga prva. Cijena 40 novčića. Stampa srpske štamparije v Zagrebu. 1906.

Adolf Makole: „Jorgovanke“. Legende in balade. Pjesme za hrvatsku odraslu mladež. Osjek, 1906. Tisak i naklada tiskare i knjižare Ljudevita Szeklera.

Slovensko gledišče. A. Drama. Prvo dramsko predstavo v letošnji sezoni smo imeli dne 6. oktobra. Uprizorila se je prvič na našem odru „Gioconda“, žaloigra v štirih dejanjih, italijanski spisal Gabriele d'Annunzio. Ker se nismo utegnili udeležiti predstave, o njej ne moremo govoriti. Morda izpregovorimo o tej igri kaj več po reprizi, katere se nadajamo v kratkem.

Dne 9. oktobra so igrali noviteto „Prvi“, burko v treh dejanjih, spisal Av g. Neidhart. „Prvi“ je še dokaj dostojna, a kakor pri burkah navadno, na nemožnih premisah zgrajena igrice, v kateri nas spominja to in ono stvari, ki smo jih že drugje videli. Kdor je stvar videl enkrat, si jo javaljne pogleda še enkrat! — Pravi tempo je še vedno tisto, česar naši igralci v takih igrach ne zadenejo . . . Ponovili so to burko dne 16. oktobra, a pred njo so igrali ta večer enodejanko „Egoizem“, spisala Zofka Kveder-Jelovšek. Ta igrice bi pridobila nemalo verjetnosti, če bi prizorišče prestavili iz Jelvinega v Nadino ali tudi Vitovo stanovanje. Kajti čudno se vidi zdaj, da zahaja Vito še vedno na Jelvin dom, dasi je že davno ne ljubi več, čudno tudi to, da mu Jelvin brat, ki ve, kaj se godi, ne pokaže vrat, in isto tako čudno, da mora na koncu igre Nada priti v Jelvino stanovanje. Mnogo naravnjše bi bilo, da bi Jelva in njen brat poiskala Vita tam, kjer vesta, da ga najdeta, to je na njegovem ali Jelvinem domu. Nastopi bi se vrstili lahko drug za drugim docela tako, kakor se vrste zdaj, in samo dialog bi se moral nekoliko, toda čisto malo izpremeniti. Tudi samomor se lahko izvrši, če se brez njega že opraviti ne more, natanko tako; kakor se izvrši zdaj, in razloček bi bil samo ta, da bi občinstvo videlo, kak učinek je napravil ta obupni čin Jelvin na njenega nezvestega ljubimca in njegovo novo ljubico, dočim zdaj tega ne vidi. Pa tudi še v nekem drugem pogledu bi bilo dobro, če bi se prizorišče tako izpremenilo. Radov značaj se nam vidi zdaj, kakor že omenjeno, malo neverjeten, Vitov pa nekonsekventno risan. Spočetka se zdi, kakor bi bil Vito sam neke vrste tragičen junak — žrtev neke neodoljive moči, ki ga sili v Nadino naročje, a na koncu se nam razkrinka kot navaden podlež. Na Nadinem ali svojem domu bi lahko govoril isto, kar govori zdaj, a vedeli bi vendar takoj, da so njegove besede gole fraze. Zdaj nas moti baš to, ker še vedno prihaja k Jelvi, dasi ni nikakega zunanjega povoda za to! . . . Sploh je pisateljica moške značaje bolj površno obdelala; s tem večjo ljubeznijo pa se je bavila z Jelvo, katere značaj je izklesan in izczeliran do popolnosti. Tu je zajemala pisateljica iz lastnega srca. Zamislila se je globoko v Jelvin položaj . . . ona sama je bila Jelva, ko je pisala igro! . . . Podala nam je premnog detailj iz lastne duše in baš s tem dosegla oni častni uspeh, ki ga je igrice imela . . . Škoda, da se je igrice priklopila malo duhoviti burki in da se niso vse tri enodejanke iste pisateljice uprizorile skupaj! . . . Upamo, da se to še zgodi! . . .

Prvo popoldansko predstavo smo imeli v nedeljo dne 14. oktobra. „Revček Andrejček“ je pokazal tudi to pot svojo privlačno silo.

Dne 20. in 23. oktobra pa se je uprizorila na slovenskem odru noviteta „Elga“, sanjska drama v sedmih prizorih, nemški spisal Gerhart Hauptmann, poslovenil J. W.

Elga je umetniški torso. To nam pojasnjuje marsikaj. To, kar je o tem nedovršenem delu povedal kak brezpogojen entuziast in oboževatelj Hauptmannov, nam ne sme biti merodajno. Dejanje drame je veledramatično, o tem ni dvojbe, veledramatično in — grozno. Svojemu možu nezvesta žena ne bo mogla z mirnim srcem prisostvovati uprizoritvi te igre. Posebne globokosti pa v drami ni. Značaj Elgin je načrtan brez vsake psihološke finese. Naslikati žensko take vrste ni težko, teže že jo je igrati. Elga nam je stara znanka iz francoskih dram in romanov, samo da je imela ondi drugo ime. Podla in drzna je ta Elga — angel po zunanosti, bestija po naravi. Globočji je značaj Starženskega, dasi nas tudi pri njem spominja to in ono, da nam je podal Hauptmann samo skico. Med posameznimi njegovimiemocijami je premalo prehoda, toda morda je baš radi tega učinek tem večji. Najduhovitejša točka v igri je ona, ko grof Starženski pripoveduje svoje sanje o nagih ženskih in ko potem Ogrinski pripovedovanje nadaljuje. — Zakaj nam pisatelj prikazuje dejanje kot sanje in kako pride nemški vitez do tega, da sanja o življenju grofa Starženskega, nam ni jasno. To je več nego *licentia poetica*!... Petje med posameznimi premori se pri nas ni obneslo in bržčas tudi drugje ne. Umevno: petje za odrom pa ropot vsled premikanja kulis! To je tehnična hiba v zunanji sestavi drame! — Uprizoritev je bila pri nas lepa, dostojna. Gospa Taborska je dobro pogodila Elgo, dasi nočemo trditi, da bi se ta vloga ne igrala lahko tudi drugače. Deloma se nam je zdela njena igra celo prerealistična. To je zakrivil njen glas. Gospod Taborsky je bil kot grof Starženski docela na svojem mestu. Samo njegovo lice se nam je videlo tuintam malo premrtvo.

O dramskem našem igralskem osebju izpregovorimo natančneje morda ob drugi priliki, potem ko bomo v položaju, napraviti si končno sodbo o novo nastavljenih močeh.

B. Opera. Začeli smo letos pri nas z laško dramo, začeli tudi z laško opero. Otvoritvena predstava je bila dne 2. oktobra in peli so se ta večer Leoncavallovi „Glumači“ in pa Mascagnijeva „Cavalleria rusticana“. Obe operi sta se ponovili dne 4. oktobra. Dne 12. oktobra pa so se uprizorili prvič na našem odru „Biseri“ (Les pêcheurs de perles), spisala M. Carré in E. Cormon, uglasbil Georges Bizet.

Strokovnjaško kritiko o tej operi in njeni uprizoritvi na našem odru prinašamo neposredno za tem poročilom.

Dozdaj smo imeli tri reprize te opere, in sicer dne 18., 26. in 28. oktobra.

Dne 24. oktobra so peli prvič v letošnji sezoni „Trubadurja“.

O naši operi letos rečemo vobče lahko toliko, da boljše še nismo imeli in da ji spričo izbornih pevskih moči, ki jih imamo, le malo nedostaje do popolnosti.

Dr. Fr. Zbašnik.

„Biseri.“ Opera v treh dejanjih. Skladatelj George Bizet, rojen 1838., umrl 1875. leta, je zložil to opero (les pêcheurs des perles) v starosti 25 let (leta 1863.). V „Biserih“ ni še one samosvojesti, ki oživlja „Carmen“, opero, ki je prerano umrlemu Bizetu pridobila svetovno ime; prvenec so ti „Biseri“, ki mu daje mladeniško čutenje bogatost melodij, s katerimi se prikupi delo poslušalcu. Liriškemu značaju te opere pristojajo dobro te srčno občutene, tople melodije; zadivljeni v njih lepoto, prizanesemo skladatelju, da jih ni ojačil s krepostjo karakterizacije.

Zloženi so pač „Biseri“ pod vplivom takratnega italijanskega naziranja, kateremu zahvalja mladi Bizet svojo prvo umetniško vzgojo. Že se pa javlja tudi v „Biserih“ novodobno hotenje, osamosvojiti orkester in priznati mu enako vrednost s pevcem, kateremu naj ne služi le kot podrejen spremljevalec, kateremu bodi marveč sovrstnik, ki podpira, da, ki daje glasbi gradečo podlago. Dejanje vzletno in učinkljivo zloženi muziki ustvarja pripoved o biserolovcu Nadiru, ki se predrzne zvabiti k ljubimskemu občevanju svečenico Lejlo, kateri so poverili skrb, da obvaruje s svojimi molitvami ribiče nezgod na morju. Prelomila je pa Lejla prisego devištva, ker ni ukrotila svoje ljubezni, ter zapade z zapeljivcem Nadirjem vred smrtni kazni. Njo reši Zurga, kralj „otoka ribičev“, ki se zave svoje dolžnosti hvaležnosti, ko zagleda pri Lejli biserni nakit, s katerim jo je obdaril nekoč, ko ga je ona otela preteče nevarnosti. Nadir in Lejla gresta v prostost, nevolja ljudstva se pa znosi nad rešiteljem Zurgo, ki mora namesto oproščenih v smrt.

Predstava na slovenskem odru zasluži neutensjeno pohvalo. Okusno in bogato opremljena kakor v dekorativnem tako v sceniškem oziru, je podala predstava „Bisere“ muzikalno zelo skrbno pripravljene. Vloge glavnih predstavitev so bile poverjene znamenitim solistom, tenoristu pl. Rezonovu (Nadir), baritonistu Ouředniku (Zurga), basistu Bettetu (Nadurbad) in sopranistini Skalovi (Lejla), kvartetu, ki ga odlikujeta inteligentnost umetniškega prednašanja in zmožnost vrlega glasovnega znanja.

Dr. V. Foerster.

Med revijami

„Slavjanskija Izvestija“ so v letošnji tretji številki prinesli prevod Pagliaruzzi-Krilanovega „Vprašanja“ iz peresa N. N. Noviča. — Po istih „Izvestjih“ pa prinaša bolgarski „Slavjanski Glas“, ki ga izdaje „Slavjansko blagotvorniteljno društvo“ v Sofiji, v drugem zvezku životopis Prešernov. —

Dr. Fr. Ilešič.

Češka „Osvěta“ je prinesla v svoji deveti letošnji številki pesem „U jezera Bledského“ (Ob Blejskem jezeru) od J. Štemberke. Opetovano opažamo v zadnjih časih, kako se pesniki in pisatelji drugih Slovanov spominjajo naših krajev. Samo nam se je do nedavna krčilo obzorje tako, da smo prepovedovali svojim literatom, nas staviti za hip kam dalje v slovanski svet.

Dr. Fr. Ilešič.

Splošni pregled

Slovenska Matica. V 145. odborovi seji „Slovenske Matice“ se je sestavil med drugim tudi knjižni program za prihodnje leto. Po tem programu se imajo izdati za leto 1907. sledeče knjige: 1.) Zbornik za leto 1907. 2.) Prevodi iz svetovne književnosti, IV. snopič. 8.) Knezove knjižnice XIV. zvezek. 4.) Dr. Štrekelj: Slovenske narodne pesmi, 11. snopič. 5.) Zabavne knjižnice XIX. zvezek. 6.) Seidl: Savinske planine (z ilustracijami). 7.) Hrvaške knjižnice II. zvezek. 8.) Letopis za leto 1907. Vse te knjige bodo obsegale okoli 80 tiskanih pol.

Družba sv. Mohorja. Družba sv. Mohorja šteje letos 81.979 udov, t. j. 1593 manj nego prejšnje leto. Nazadovalo je torej nekoliko, a vendar se je skupno število Mohorjanov še vedno ohranilo na častni višini.

Razmerje udov po posameznih škofijah, oziroma krajih kaže ta-le pregled: goriška nadškofija 9215 (— 221) udov, krška škofija 6173 (— 265), lavantinska 25024 (— 658), ljubljanska 32640 (— 678), tržaškokooprška 4392 (+ 36), sekovska 461 (— 52), somboteljska in druge ogrske škofije 265 (+ 21), zagrebška nadškofija 479 (+ 11), senjska in druge dalmatinske škofije 346 (+ 55), poreška 107 (— 24), djakovska 78 (— 8), bosenske škofije 213 (+ 9), videmska nadškofija 234 (+ 4), razni kraji 364 (— 48), Amerika 1771 (+ 253), Afrika in Azija 217 (— 38) udov. Vkup 81.979 (— 1593) udov.

Številka v družbenih „zlatih bukvah“, v katere se vpisujejo na novo vstopiši udje, je narasla od 259.984 na 267.194, torej je vpisanih 7210 novih udov. — Število vseh knjig, ki jih je družba letos razposlala, je 491.874, dozdej pa je izdala družba vsega skup 10.800.439 knjig, ne glede na razna poznejša naročila in ponatiske. Spričo tega ogromnega števila se nehote vprašamo: kje so vse te knjige? —

Odbor Družbe sv. Mohorja naznanja, da je izmed razpisanih nagrad za dve povesti določil prvo nagrado v znesku 3000 kron povesti pod geslom „Življenje je boj“, spisal gosp. Engelbert Gangl, učitelj v Idriji, drugo nagrado v znesku 1500 kron povesti „Novo življenje“, spisal gosp. dr. Fr. Detela, ravnatelj v p. v Novem mestu.

Jugoslovanska umetniška razstava v Sofiji. Izmed dozdej prodanih slik umetniške razstave v Sofiji so sledeči proizvodi slovenskih umetnikov: Bertold Avgust: Devin; Marčič Rudolf: Gora pri Litiji; Šantel Saša: Ob reki Savi; Magolič Srečko: Zima na Golovcu. Prve tri slike je kupil knez bolgarski, zadnjo pa njegova sestra Klotilda.

Listnica uredništva. V novejšem času se obračajo mladi pesniki zopet pogosteje do nas s prošnjami, da bi ocenili njih prvence. Pisma so ljubezniva in zaslužila bi ljubezniv odgovor. Žal, da resnica ni vselej ljubezniva! Da pa vsi ti mladi pesniki, ki se obračajo tako zaupno do nas, enkrat za vselej spoznajo naše stališče, naj jim povemo sledeče: Noben odgovor je tudi odgovor! Kar je dobrega, zrelega, radi sprejmemo v naš list in pride prej ali slej tudi na vrsto. Samo malo potrpljenja je treba. Kar ne pride na vrsto, po našem mnenju ni dobro ali vsaj ne dovolj dobro za „Zvon“. Da bi koga učili, kako naj „zlaga pesmi“ ali piše romane, nam ne hodi na um! Zadnjič se sklicuje nekdo na Stritarjeve čase. Vse lepo tisto in nihče ne bo dvojil, da smo se od Stritarja marsikaj naučili. Ali od tistih dob smo tako napredovali, da takih poukov ni treba več. Sicer pa so Stritarjeva navodila veljavna kolikor toliko še zdaj. Vzemi torej in čitaj! Vobče pa smo tega mnenja: Če kdo, bodi pesnik, pisatelj samouk! Komur ni dan čut za lepo, temu ne pomagajo vse estetike tega sveta nič! — Seveda se čut tudi razvija. In zaradi tega naj nihče ne obupuje radi naših besed! Komur je podarjeno pesniško srce, mu itak ne bo mirovalo, in kdor smatra poleg tega pesniški poklic za resno, sveto stvar, bode prej ali slej dosegel svoj cilj. Zato pa nimamo tudi nič zoper to, če se nam vedno zopet pošiljajo pesniški in sploh slovstveni proizvodi na pregled. Radi jih bomo čitali in se vsakega napredka odkritosrčno veselili. Samo dolžnosti naj nas mladi pisatelji blagohotno odvežejo, da bi jih morali učiti, kako naj pesnijo, in jim pisati ocene za privatno rabo! —